

Byrum for alle?

En kvalitativ undersøgelse af tilgængelighed i byrummet for mennesker med motoriske handicap

Kandidatspeciale

Sociologi 2025

Michela Kruse Elgaard Pedersen

Gruppe 12

Vejleder: Hanne Louise Jensen

Anslag: 155.871



**AALBORG
UNIVERSITET**

Abstract

This qualitative study explores how people with motor disabilities experience urban spaces and examines whether universal design can contribute to creating more accessible and inclusive public environments. Employing a hermeneutic approach, six individuals with motor disabilities were interviewed to gain insight into their lived experiences of the urban environment. For three of the participants, walk-alongs were conducted, providing in-depth understanding of their challenges within urban spaces. The analysis draws on Axel Honneth's theory of recognition and Tim Cresswell's emphasis on power in social relations, alongside an adaptive approach incorporating Goffman's focus on stigmatization. The findings reveal that informants generally appreciate the help they receive in urban spaces; however, they also report experiences of discrimination and infantilization, which hinder their recognition as equal members of society. This creates an asymmetry in the assistance they receive, underscoring a social imbalance. Universal design emerges as a key strategy— not only to eliminate physical barriers, but also to foster recognition, predictability, and dignity. By enhancing visibility and presence of people with disabilities in public space, universal design can help normalize bodily diversity and challenge the discomfort that many able-bodied individuals exhibit. This increased visibility holds the potential to dismantle stereotypes, reduce stigma, and promote social inclusion.

Indholdsfortegnelse

1. PROBLEMFELT	1
1.1. INDLEDNING	1
1.2. HANDICAPFORSTÅELSE GENNEM TIDEN	2
1.3. BERØRINGSANGST.....	3
1.4. IDENTITETSARBEJDE	3
1.5. TILGÆNGELIGHED OG BÆREDYGTIGE BYER	4
2. UNIVERSELT DESIGN	6
3. EKSISTERENDE FORSKNING	7
3.1. DARK DESIGN.....	7
3.2. TILGÆNGELIGHED OG SAMFUNDSDELTAGELSE	8
3.3. UNDERSØGELSENS BIDRAG TIL EKSISTERENDE FORSKNING.....	9
4. BEGREBSAFKLARING	10
4.1. FORSTÅELSE AF HANDICAP	10
4.2. FORSTÅELSE AF BYRUM.....	11
5. AFGRÆNSNING.....	11
6. VIDENSKABSTEORI	12
6.1. HERMENEUTIKKEN	12
6.1.1. DEN FILOSOFISKE HERMENEUTIK.....	13
6.1.2. FORSKERENS ROLLE	14
7. ADAPTIVE TILGANG.....	16
8. TEORI.....	17
8.1. AXEL HONNETH – ANERKENDELSE	17
8.1.1. TRE ANERKENDELSESSFÆRER	17
8.2. TIM CRESSWELL - MOBILITETENS POLITIK	19
8.2.1 MAGT OG MOBILITET.....	19
8.2.2. MOBILITETENS POLITISKE DIMENSIONER: SEKS NØGLEELEMENTER.....	20
8.3. ERVING GOFFMAN – STIGMATISERING OG DET SOCIALE SAMSPIL.....	21
8.4. TEORETISK SAMMENFATNING	22
9. METODE.....	23
9.1. REKRUTTERING AF INFORMANTER.....	23
9.2. GENNEMFØRELSE AF INTERVIEWS OG WALK-ALONGS	24

9.3. ONLINE INTERVIEWS	25
9.4. FYSISKE INTERVIEWS	26
9.5. WALK-ALONG MED INFORMANTERNE.....	26
9.6. INTERVIEWGUIDE OG OPERATIONALISERING	28
9.7. KVALITETSKRITERIER.....	28
10. INFORMANTERNES RUTER	30
10.1. LOUISES RUTE	31
10.2. ULRIKKES RUTE	32
10.3. PETERS RUTE	34
10.4. BEMÆRKNINGER FRA SOFUS, LUNA OG AMANDA.....	35
11. ANALYSESTRATEGI	37
12. ANALYSE	38
12.1. PRÆSENTATION AF INFORMANTERNE.....	38
12.2. EN RUTE I BYRUMMET.....	39
12.3. INFORMANTERNES MØDE MED FRAVÆR AF UNIVERSELT DESIGN I BYRUMMET.....	41
12.4. MENTALT PLANLÆGNING	43
12.5. HJÆLP ELLER MODSTAND I BYRUMMET?	45
12.5.1. ASYMMETRISK HJÆLP?	46
12.6. DISKRIMINATION I BYRUMMET	48
12.6.1. MAGT I BYRUMMET.....	51
12.6.2. ØNSKET OM LIGEVÆRD	54
13. TILGÆNGELIGHED OG INKLUDERING I BYRUMMET	55
13.1. NÅR MAN OPLEVER AT VÆRE UDELUKKET FRA FÆLLESSKABET.....	55
14. FRA FRUSTRATION TIL FORVANDLING: URET FÆRDIGHED SOM DRIVKRAFT	58
15. UNIVERSELT DESIGN: HVAD SÅ NU?	60
16. KONKLUSION.....	62
16.1. METODISKE REFLEKSION.....	63
16.2. ANALYTISK GENERALISERBARHED.....	64
17. LITTERATURLISTE	67
18. BILAG	71
BILAG 1.....	71
BILAG 2.....	71

1. PROBLEMFELT

1.1. INDLEDNING

Den danske stat har gennem årene tilsluttet sig en række internationale konventioner, herunder Kvindekonventionen, Racediskriminationskonventionen, Børnekonventionen samt Handicapkonventionen (Falster 2024: 14). Disse tilslutninger har været nødvendige, idet der i et samfund, der tilstræber lige muligheder og social retfærdighed, fortsat forekommer situationer, hvor minoriserede grupper ikke nyder samme rettigheder og risikerer diskrimination (Falster 2024: 14). På trods af langvarige bevægelser, der arbejder for at mindske ulighed og fremme social, økonomisk og politisk inklusion, er personer med handicap fortsat markant underrepræsenterede i den offentlige debat. Feministiske og antiracistiske bevægelser som MeToo og Black Lives Matter har haft en central rolle i kampen mod ulighed og har sikret, at disse emner forbliver på den politiske dagsorden. Dog, selvom intersektionalitet i stigende grad præger diskussionerne om køn og etnicitet, fremstår handicap sjældent som en tilsvarende integreret del af denne diskurs (Falster 2024: 4).

Den manglende repræsentation står i skarp kontrast til det faktum, at en betydelig del af befolkningen lever med et handicap. En undersøgelse fra VIVE viser, at 35 % af den danske befolkning rapporterer, at de har et handicap. Omkring 750.000 personer – svarende til 26 % af befolkningen i alderen 16-64 år – vurderer, at de har et fysisk handicap, mens 250.000 personer – svarende til 9 % – angiver at have et psykisk handicap (Damgaard et al., 2013:53).

Personer med handicap indgår eksplicit i syv ud af de 169 delmål under FN's Verdensmål. Et centralt delmål er placeret under Verdensmål nr. 11: Bæredygtige byer og lokalsamfund, hvor målsætningen er at sikre inkluderende og tilgængelige offentlige rum inden 2030. Dette delmål lyder: *"Inden 2030 skal der gives universel adgang til sikre, inkluderende og tilgængelige, grønne og offentlige rum, især for kvinder og børn, for ældre personer og for personer med handicap"* (Danske Handicaporganisationer u.å.). Delmålet udgør et væsentligt skridt i retning af at integrere personer med handicap i samfundets udvikling og sikre lige adgang til offentlige rum for alle. Et af de overordnede principper i Verdensmålene er udtrykket 'Leave No One Behind', hvilket indebærer en prioritering af marginaliserede og ekskluderede grupper med det formål at bekæmpe diskrimination og ulighed (Danske Handicaporganisationer u.å.).

For at forstå nutidens opfattelse af handicap er det relevant at dykke ned i, hvordan handicap er blevet set og behandlet gennem historien.

1.2. HANDICAPFORSTÅELSE GENNEM TIDEN

Handicap opfattes i dag ofte som et tabubelagt emne, hvilket kan forstås i lyset af den historiske konstruktion af handicap. Gennem historien har handicap været tæt forbundet med skam, afvigelse og en normativ stræben efter at tilpasse personer med handicap til samfundets idealer om "normalitet" (Dahl & Falster 2024:13). Denne forståelse har i høj grad bidraget til marginalisering og eksklusion og har understøttet en patologiserende tilgang til det, der afviger fra den normative standard.

Den medicinske model fungerer i en længere periode som den dominerende forståelsesramme for handicap. Denne model karakteriseres ved et fokus på at "reparere" eller optimere kroppen, hvor den handicappede krop opfattes som afvigende fra normen (Dahl & Falster 2024: 13). Medicinsk intervention anskues som den primære løsning på denne afvigelse med det formål at bringe individet tættere på en samfundsmæssig normaltilstand. Modellen bygger på en antagelse om, at afvigelser i funktion eller adfærd kan behandles medicinsk og således reduceres eller elimineres. Et sådant perspektiv kan kritisk betragtes som en depolitisering af handicap, idet det flytter fokus fra de strukturelle og sociale betingelser, der forstærker ulighed, til individets kropslige tilstand (Bonfils et al., 2013: 37).

Parallelt med den medicinske models dominans opstår kapitalismens ekspansion og fremvæksten af den protestantiske arbejdsetik, hvor arbejde konstrueres som en moralsk forpligtelse, og hvor selvansvar bliver et centralt element i individets bestræbelser på at opnå succes. Dette ideologiske paradigmeskift etablerer en skarp differentiering mellem dem, der er i stand til at leve op til disse normer, og dem, der ikke kan. I denne kontekst opfattes personer med handicap som uproduktive og moralsk mangelfulde, hvilket resulterer i en kulturel devaluering af deres eksistensgrundlag (Falster 2024: 33).

Som en reaktion på de hidtil dominerende forståelsesrammer opstod den sociale model for handicap i begyndelsen af 1970'erne og markerede et paradigmeskifte. Denne tilgang forskød fokus fra individets funktionsnedsættelse til de strukturelle og samfundsmæssige barrierer, der muliggør og opretholder eksklusion (Bonfils et al., 2013: 39). Inspireret af samtidige frigørelsesbevægelser, herunder kampen mod apartheid, blev handicap i stigende grad anskuet som en konsekvens af sociale uligheder frem for individuelle begrænsninger. Den sociale model fremhæver, at det er samfundets strukturer og praksisser – snarere end individets forhold – der skal ændres for at sikre inklusion og ligestilling (Bonfils et al., 2013: 40).

På trods af den stigende anerkendelse af den sociale model forbliver den medicinske forståelse fortsat fremherskende i mange kontekster, hvilket kan have betydelige

konsekvenser for individers selvopfattelse og identitetsdannelse blandt personer med handicap (Dahl & Falster 2024:15).

1.3. BERØRINGSANGST

En undersøgelse fra Danske Handicaporganisationer viser, at otte ud af ti danskere føler sig usikre i mødet med personer med handicap (Danske Handicaporganisationer 2024a: 2). Hele 56 % angiver, at de oplever usikkerhed i det offentlige rum, mens 16 % føler sig usikre i arbejdsrelaterede sammenhænge og yderligere 16 % i sociale situationer med familie og venner. Resultaterne peger således på, at den største usikkerhed opstår i det offentlige rum (Bilag 1).

Denne usikkerhed manifesterer sig i en bekymring for at ytre eller handle forkert samt tvivl omkring passende interaktion med personer med handicap. Ifølge formanden for Danske Handicaporganisationer kan denne berøringsangst primært tilskrives en manglende repræsentation af personer med handicap i samfundet (Danske Handicaporganisationer 2024: 2). Den begrænsede synlighed kan skabe sociale afstande og bidrage til marginalisering af forskellige grupper. For personer med handicap kan denne usikkerhed hos omverdenen føre til følelser af isolation og ensomhed, hvilket forstærker oplevelsen af at stå uden for sociale fællesskaber (Danske Handicaporganisationer 2024).

Ydermere beskriver studier, hvordan unge voksne med cerebral parese ofte marginaliseres gennem barnliggørelse og overbeskyttelse, samt hvordan utilgængelighed kan udgøre en usynlig form for undertrykkelse. Utilgængelighed kan manifestere sig både som fysiske barrierer, såsom manglende ramper, håndtag eller elevatorer, og som sociale hindringer som tidspres, mangel på forståelse og utålmodighed fra omgivelserne. Litteraturen på området viser, at cerebral parese i sig selv ikke nødvendigvis forhindrer et godt liv, men at det ofte er de sociale og samfundsmæssige udfordringer, der gør det svært at leve et fuldendt liv. Dette omfatter problemer som utilgængelighed, stigmatisering, misforståede hensyn og uønsket opmærksomhed (Dahl & Poder 2023).

1.4. IDENTITETSARBEJDE

Hvordan påvirker omverdenens berøringsangst og sociale usikkerhed personer med handicap?

Denne problematik kan belyses gennem begrebet identitetsarbejde, som betegner de forskellige copingstrategier, personer med handicap anvender for at navigere i sociale kontekster. I tidsskriftet "Jeg var en alien, der ledte efter mit rumskib" beskrives den skam, mange personer med cerebral parese oplever i relation til deres kroppe og det nødvendige

brug af hjælpemidler. Denne skam er dybt forbundet med den kropslige erfaring og udgør en barriere for udviklingen af en sammenhængende og socialt bekræftet identitet. Det opfattes som et nederlag ikke at kunne stige i det funktionshierarki, hvor uafhængighed og evnen til at gå anses som idealer i den vestlige kultur (Dahl & Poder 2023).

Tidsskriftet bidrager til forståelsen af, hvordan personer med cerebral parese forsøger at leve et tilfredsstillende liv gennem forskellige identitetsstrategier. Identitetsarbejdet kan antage forskellige former, men to hovedstrategier fremhæves: 1) at nedtone, skjule eller kompensere for handicapidentiteten og 2) at fremhæve, genvinde og politisere handicapidentiteten. Valget af strategi afhænger ofte af, hvordan den enkelte forstår sit handicap – enten ud fra en medicinsk eller en social tilgang. Det er også muligt, at strategien kombinerer elementer fra begge perspektiver. Disse strategier er forsøg på at opnå accept fra omverdenen, men de kan være socialt og emotionelt belastende for individet (Dahl & Poder 2023).

Artiklen understreger, at hvis samfundet skaber et miljø med lige muligheder for behandling, adgang til uddannelse, arbejdsmarkedet og fysisk tilgængelighed – uanset om man har et handicap eller ej – kan vi bevæge os væk fra at betragte handicap som et individuelt problem, der skal overvindes eller skjules. I stedet kan vi begynde at se handicap som et almenmenneskeligt vilkår og som en del af en samfundsmæssig problemstilling, vi skal adressere i fællesskab. På denne måde kan vi afproblematisere handicapidentiteten og skabe et samfund, hvor handicap ikke er noget, der skal "løses", men blot en del af en bredere identitet – på lige fod med andre kendetegn, som for eksempel at have rødt hår (Dahl & Poder 2023).

1.5. TILGÆNGELIGHED OG BÆREDYGTIGE BYER

Har du nogensinde overvejet, hvorfor der er så mange trapper i vores samfund, eller hvorfor det er et problem, når elevatorer ikke virker? Hvis ikke, er det måske fordi du som kropskapabel person sjældent oplever det som en udfordring. Verden omkring os er nemlig ofte designet til at passe til netop din krop.

Nutidens samfund er i betydelig grad struktureret med udgangspunkt i kropskapable personer, hvilket medfører, at individer med afvigende kropsfunktioner ofte oplever eksklusion og placeres i en marginaliseret position (Dahl & Falster 2024: 13). Denne strukturelle skævhed bliver tydelig i flere undersøgelser. En spørgeskemaundersøgelse foretaget af Danske Handicaporganisationer viser, at hele 82 % af personer med fysiske handicap oplever det som vanskeligt eller umuligt at få adgang til og bevæge sig frit i offentlige bygninger (Danske Handicaporganisationer 2024b: 1).

Adgangen til kulturliv er ligeledes præget af betydelig ulighed. En undersøgelse fra VIVE dokumenterer, hvordan personer med fysisk handicap i langt mindre grad deltager i kulturelle og sociale aktiviteter som biografbesøg, koncerter, teaterforestillinger og sportsbegivenheder sammenlignet med personer uden handicap (Amilon & Vernstrøm: 2022: 33). Dette tydeliggøres i bilag 2, som illustrerer forskellene i deltagelsesniveau på tværs af handicaptyper (Bilag 2).

Problemerne med tilgængelighed gør sig også gældende på transportområdet. Ifølge en rapport fra Institut for Menneskerettigheder rangeres København som den mindst tilgængelige storby ud af 26 europæiske byer, når det gælder bustransport (Ventegodt et al., 2021: 32). Dette vidner om en bred og gennemgående strukturel barriere, der begrænser personer med handicap i at deltage fuldt og ligeværdigt i samfundslivet.

Myten om den "normale" krop reproduceres, når samfundet indretter rammerne efter den ideelle krop, hvilket skaber en dominerende diskurs, der fremstår som en selvfølge (Falster 2024: 40). Dette understreger endnu en gang, at vi lever i et samfund, der primært er designet til én bestemt type krop. Konsekvensen er, at kropslige variationer ekskluderes fra civilsamfundet. Det betyder, at personer med handicap i mindre grad har mulighed for at tage en uddannelse, få adgang til arbejdsmarkedet, benytte offentlig transport, deltage i sociale og kulturelle aktiviteter samt vedligeholde sociale relationer (Falster 2024: 37).

Når disse muligheder ikke er til stede, bliver personer med handicap mindre synlige i samfundets kollektive bevidsthed, og dét at have et handicap forbliver et tabu, fordi samfundet ikke eksponeres for forskellige kropslige variationer. Dette kan være med til at fastholde personer med handicap i stereotype kasser og kan forstås som en del af den strukturelle ableisme, hvor der opstår en skarp opdeling mellem en "in-group" og en "outgroup". Ubevidst favoriserer vi dem, der ligner os selv, hvilket får afgørende betydning for, hvordan vi designer det offentlige rum (Falster 2024: 41).

Derfor rejser det spørgsmålet: Hvordan kan vi skabe et samfund, der er mere tilgængeligt og inkluderende for alle? En potentiel tilgang til at imødekomme denne udfordring er implementeringen af universelt design, hvilket vil blive nærmere belyst i det følgende afsnit.

2. UNIVERSELT DESIGN

Universelt design (UD) er et relativt nyt begreb, der opstod i USA i 1980'erne – blandt andet gennem arkitekten Ron Mace, som betragtes som en af de centrale pionerer inden for området. Begrebet omhandler design af produkter og miljøer på en måde, der kan anvendes af så mange mennesker som muligt – uanset alder samt fysiske eller kognitive funktionsnedsættelser. UD udfordrer den traditionelle designforståelse, som ofte tager udgangspunkt i en snæver og kropskapabel norm. Et konkret eksempel kunne være en bygning, hvor indgangen ikke udelukkende består af trapper, men også inkluderer ramper eller andre adgangsveje, så flere får mulighed for adgang (Falster 2024: 84).

Formålet med universelt design er at udvikle løsninger, der ikke stigmatiserer bestemte grupper – eksempelvis ældre eller personer med handicap. Det fungerer som et redskab til at ændre vores opfattelse af handicap ved at skabe inkluderende rum, hvor alle har mulighed for at deltage i samfundet uden at føle sig udstillede eller ekskluderet fra fællesskabet. Denne tilgang omfatter en bred vifte af aktiviteter og kontekster i hverdagslivet, herunder uddannelsessystemet, arbejdsmarkedet, kulturlivet og civilsamfundet. Universelt design kan således betragtes som et middel til at understøtte det enkelte individs mulighed for at udfolde sig, engagere sig og bidrage på egne præmisser (Frandsen et al., 2023: 12).

Universelt design er ikke udelukkende målrettet personer med handicap, men tilstræber at imødekomme behovene hos alle individer, idet ethvert individ – på et givent tidspunkt i livet – kan få behov for tilgængelige løsninger. Dette kan eksempelvis opstå i forbindelse med midlertidig funktionsnedsættelse, sygdom eller aldersrelaterede forandringer (Falster 2024: 88). Ron Mace udtrykte det således i 1998:

"I vores samfund er det negativt at sige 'Jeg er handicappet' eller 'Jeg er gammel'. Vi har en tendens til at nedvurdere personer, der ikke lever op til, hvad vi betragter som 'normalt'. At være 'normal' er at være perfekt, dygtig, kompetent og uafhængig. Desværre antager designere i vores samfund fejlagtigt, at alle passer ind i denne definition af 'normal'. Det er bare ikke tilfældet." (Falster 2024: 87).

Han påpegede allerede dengang, at samfundet ofte tenderer til at nedvurdere personer, der ikke lever op til dets idealer for, hvad der anses som 'normalt'. Mange individer falder uden for denne normative forståelse, men alligevel baseres designløsninger i det offentlige rum ofte på netop denne snævre definition af normalitet.

Universelt design skal derfor ikke forstås som en "én løsning, der passer til alle"-tilgang, men snarere som et katalog af løsninger, der favner mangfoldighed. Et centralt princip i universelt design er, at reel ligebehandling forudsætter differentieret behandling – fordi individer har forskellige behov, forudsætninger og livsomstændigheder. Et bredt spektrum af designløsninger muliggør, at alle kan mødes på egne præmisser (Falster 2024: 88).

Denne forståelsesramme danner baggrund for ønsket om at undersøge, hvordan personer med handicap oplever tilgængeligheden i byrummet. På den baggrund formuleres undersøgelsens problemstilling således:

Hvordan oplever mennesker med motoriske handicap byrummet og kan universelt design bidrage til at skabe mere tilgængelige og inkluderende byrum?

3. EKSISTERENDE FORSKNING

I det følgende præsenteres relevant forskning, der underbygger og relaterer sig til undersøgelsens problemformulering.

3.1. DARK DESIGN

Dark Design dækker over arkitektoniske og designmæssige indgreb, der indirekte eller direkte forhindrer visse grupper i at bruge offentlige rum. Eksempler inkluderer skrå bænke, metalpigge, barriereanordninger og utilgængelige bygninger. Disse fysiske foranstaltninger skaber go- og no-go-zoner, hvilket resulterer i komplekse mobilitetsmønstre, hvor de mest udsatte borgere systematisk udelukkes fra centrale byområder (Jensen 2023: 44).

For hjemløse betyder dark design, at de ikke kan finde steder at hvile eller søge ly, hvilket forstærker deres marginalisering. En bänk med armlæn mellem hvert sæde kan for eksempel forhindre nogen i at ligge ned, mens metalpigge i indgange gør det umuligt at søge ly fra regn og kulde (Jensen 2023: 44). For personer med handicap kan lignende designvalg skabe barrierer, der hindrer fri bevægelighed – for eksempel manglen på ramper, utilgængelige busstoppesteder eller fodgængerovergange, hvor lyset hurtigt skifter til rødt.

Mobilitetsforskeren Ole Jensen forklarer begrebet material interpellation, som beskriver, hvordan design sender budskaber til brugerne af byrummet. En bänk med armlæn mellem sæderne siger implicit: "Du kan ikke ligge her." En bygning uden elevator siger: "Hvis du sidder i kørestol, kan du ikke komme ind." Materielle konfigurationer bidrager til, hvordan vi føler og sanser verden (Jensen 2023: 46). På den måde skaber materielle strukturer en form for kommunikation, hvor nogle borgere adresseres som velkomne, mens andre ekskluderes.

For hjemløse betyder material interpellation, at de konstant mødes af materielle beskeder, der forhindrer dem i at finde hvile og sikkerhed (Jensen 2023: 46). For personer med handicap kan det betyde, at de oplever byen som en labyrint af barrierer, hvor selv små designvalg afgør deres adgang til grundlæggende ressourcer og oplevelser. Dark design kan siges at stå i kontrast til principperne for universelt design, som har til formål at skabe inkluderende byrum, der er tilgængelige og anvendelige for alle uanset fysiske forudsætninger.

I stedet for at ekskludere personer med handicap fra byrummet viser forskningsrapporten af Annette Bredmose og Anders Rhiger Hansen, at bydesign kan imødekomme forskellige mobilitetsbehov ved at inkludere tilgængelige løsninger. Dette omfatter ledelinjer, lydfyr og opmærksomhedsfelter for personer med synshandicap (Vejdirektoratet 2023: 36), samt brede, jævne gangarealer, ramper i stedet for trapper, handicapparkering tæt på vigtige destinationer og forlænget grøntid i lyskryds for personer med fysiske handicap (Vejdirektoratet 2023: 70). Disse løsninger spiller en afgørende rolle i at sikre, at personer med handicap ikke blot kan orientere sig i byrummet, men også deltage aktivt i samfundet.

Et konkret eksempel på universelt design i arkitekturen findes i Handicaporganisationernes Hus i Høje Taastrup. Her er der etableret ledelinjer udenfor bygningen for personer med synshandicap, niveaufri adgang på parkeringspladsen og jævn asfalt. Indenfor hjælper stærke farver med at skabe orientering, mens et rækværk med huller giver kørestolsbrugere mulighed for at navigere visuelt. Derudover anvendes lydabsorberende materialer, som gør det lettere for personer med nedsat syn at orientere sig ved hjælp af lyd (Dansk Arkitektur Center).

3.2. TILGÆNGELIGHED OG SAMFUNDSDELTAGELSE

Rapporten “Viden om voksne mennesker med handicap”, udarbejdet for Socialpædagogernes Landsforbund, kortlægger eksisterende dansk forskning og viden om levevilkårene for voksne med fysiske og psykiske funktionsnedsættelser i perioden 1995–2011 (Jensen et al., 2012:11). Formålet er at belyse, hvordan denne befolkningsgruppe reelt får adgang til deres civile, sociale og politiske rettigheder, samt hvordan de oplever deres deltagelse i samfundet (Jensen et al., 2012:10). Det skal dog bemærkes, at rapporten er fra 2012. Der kan derfor være sket udvikling og forbedringer på området siden da – både politisk og i den fysiske indretning af byrummet. Alligevel er rapportens hovedpointer fortsat relevante som udgangspunkt for at forstå de udfordringer, mennesker med handicap møder og for at diskutere, hvordan fysisk tilgængelighed og inklusion opleves i dag.

En central konklusion er, at fysisk tilgængelighed stadig udgør en væsentlig barriere – for eksempel i forhold til adgang til bygninger og offentlig transport – hvilket begrænser mulighederne for at leve selvstændigt og deltage aktivt i samfundslivet. Samtidig peges der på, at tilgængelighed ikke kun handler om fysisk adgang, men også om social inklusion og medbestemmelse (Jensen et al., 2012:24).

Ifølge rapporten: *"Den sporadiske viden under dette tema peger på, at mennesker med fysisk og psykisk funktionsnedsættelse fortsat lever isoleret og parallelt i forhold til det øvrige samfund, og at reel samfundsdeltagelse forudsætter, at de samfundsmæssige institutioner fremmer deres muligheder for deltagelse"* (Jensen et al., 2012: 21).

Rapporten fremhæver, at mange mennesker med handicap oplever at leve isoleret og parallelt med det øvrige samfund, hvilket kan føre til en form for social eksklusion og marginalisering – også kaldet "social død" (Jensen et al., 2012: 28). Dette forværres, hvis individet mangler adgang til fællesskaber. Dette kan føre til lavere livskvalitet, isolation og ensomhed (Jensen et al., 2012: 28). Endelig påpeger rapporten, at samfundets normer og fordomme fortsat præger synet på mennesker med handicap (Jensen et al., 2012: 24). For at nedbryde fordomme over for mennesker med handicap viser forskning, at mødet med mennesker med handicap er en af de mest effektive måder at mindske negative holdninger og stereotyper på. Sådanne møder kan skabe en øget bevidsthed om, at der er tale om mennesker, man deler fællestræk med, og som man kan opbygge relationer til (Det centrale handicapråd 2016: 41).

3.3. UNDERSØGELSENS BIDRAG TIL EKSISTERENDE FORSKNING

Den eksisterende forskning indikerer, at flere af forskernes anbefalinger er blevet delvist implementeret i visse dele af det offentlige byrum. Ikke desto mindre består der fortsat væsentlige udfordringer i forhold til at operationalisere principperne for universelt design i praksis. På trods af, at idégrundlaget har eksisteret siden 1980'erne, er mange byrum fortsat præget af utilgængelighed og manglende hensyn til brugere med forskellige handicap (Falster 2024: 84). Handicaporganisationernes Hus fremstår som et illustrativt eksempel på en bygning, der er udviklet i overensstemmelse med principperne for universelt design (Dansk Arkitektur Center). Imidlertid er tilsvarende løsninger stadig relativt sjældne i det offentlige byrum. Der kan således argumenteres for, at der fortsat eksisterer et betydeligt behov for forbedringer af byens fysiske tilgængelighed – et forhold, som nærværende undersøgelse søger at belyse nærmere.

Undersøgelsen bidrager med et sociologisk perspektiv på, hvordan personer med motoriske handicap oplever byrummet, herunder både de fysiske og de sociale barrierer, som kan være ekskluderende. Selvom der allerede eksisterer forskning inden for området, er der en

bemærkelsesværdig mangel på studier, der inddrager de berørte individers egne erfaringer og perspektiver. Denne forskningsmæssige begrænsning understreges blandt andet i rapporten “Viden om voksne mennesker med handicap” som påpeger at der findes en sporadisk eksisterende viden om mennesker med handicap (Jensen et al., 2012: 25). Denne mangel peger på et væsentligt videnshul, som den foreliggende undersøgelse har til hensigt at adressere ved at inddrage erfaringer fra mennesker med motoriske handicap. Formålet er at bidrage til en dybere forståelse af tilgængelighed i byrummet og dermed styrke det vidensgrundlag, som fremtidige forskning kan bygge videre på.

4. BEGREBSAFKLARING

Den første del af problemformuleringen undersøger, hvordan personer med motoriske handicap oplever byrummet. For at afklare betydningen af begreberne motorisk handicap og byrummet følger en begrebsafklaring nedenfor.

4.1. FORSTÅELSE AF HANDICAP

FN's Handicapkonvention opdeler handicap i fire hovedkategorier: fysisk, kognitivt, psykisk og sensorisk. Ifølge konventionen defineres handicap som en: *"langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan hæmme individet i at deltage i samfundslivet på lige fod med andre"* (Europa Kommissionen). Denne undersøgelse fokuserer på informanter, der oplever nedsat mobilitet og motorik, hvilket kan begrænse deres bevægelighed. Derfor benævnes informanterne i undersøgelsen som personer med motoriske handicap, da dette begreb præcist angiver, at der er tale om et handicap, der påvirker kroppens motorik.

Funktionsnedsættelse bruges ofte som et synonym for handicap. Der er en vigtig skelnen mellem de to begreber: Handicap opstår ikke alene på grund af en funktionsnedsættelse, men i mødet med samfundets barrierer og fordomme (Bengtsson 2005: 37). I denne undersøgelse anvendes begrebet handicap, da fokus er på tilgængelighed i byrummet. Selvom ordet handicap kan opfattes som negativt ladet, vurderes det som passende i denne sammenhæng, da manglende tilgængelighed kan bidrage til at handicappe mennesker med funktionsnedsættelser – ikke fordi funktionsnedsættelsen i sig selv udgør en begrænsning, men fordi samfundets fysiske indretning og manglende tilgængelighed ikke er tilpasset deres behov (Bengtsson, Bonfils & Olsen 2008: 12–13).

4.2. FORSTÅELSE AF BYRUM

I denne undersøgelse anvendes begrebet byrum til at beskrive byens offentlige rum. Byrum kan defineres forskelligt alt efter hvilket perspektiv det tillægges. Et udgangspunkt er Tim Cresswells definition af sted og rum, som giver en teoretisk ramme for forståelsen af byrum. Rum refererer til det fysiske område uden nogen specifik betydning, uafhængigt af menneskelig interaktion (Cresswell 2014: 25). Derimod er sted den oplevede dimension, der får betydning gennem sociale praksisser - han beskriver sted som "a meaningful location" (Cresswell 2014: 29). Rum er dermed en neutral lokation, mens et sted er præget af menneskers oplevelser, betydning og de følelser, der knyttes til det (Cresswell 2014: 25). I det øjeblik informanterne interagerer med byrummet, oplever det og skaber sociale eller følelsesmæssige forbindelser til det, bliver lokaliteten til et sted. Det er denne aktive meningsdannelse, der gør byrummet levende og betydningsfuldt – som noget mere end blot fysiske rammer, men som sociale og kulturelle steder med betydning (Cresswell 2014: 26). I denne opgave anvendes betegnelsen byrum, men det er centralt at forstå, at byrummet – i informanternes møde med og oplevelse af det – transformeres fra et neutralt rum til et sted ladet med betydning.

5. AFGRÆNSNING

I nærværende undersøgelse er fokus specifikt afgrænset til personer med motoriske handicap. Dette omfatter informanter, der anvender kørestol eller hjælpemidler såsom stok. Afgrænsningen til netop denne gruppe er truffet med henblik på at muliggøre en mere præcis og dybdegående analyse af deres erfaringer og perspektiver. Denne afgrænsning er nødvendig, da en bredere undersøgelse, der inkluderer flere typer af handicap, ville gøre analysen for omfattende.

I denne undersøgelse vurderes det, at hverken alder eller køn har en direkte indflydelse på oplevelsen af at leve med et motorisk handicap. Informantgruppen spænder aldersmæssigt fra 23 til 61 år, med en gennemsnitsalder på 38 år. Der er bevidst fravalgt en aldersmæssig afgrænsning, idet tilgængelighed i byrummet vurderes at være betinget af individets specifikke handicap snarere end af alder i sig selv. Ikke desto mindre kan aldersvariation bidrage med nuancerede indsigter i, hvorvidt oplevelsen af at leve med et motorisk handicap i byrummet ændrer sig over tid. Eksempelvis om ældre personer har en anderledes tilgang til deres handicap og en større grad af ro og accept i forhold til deres livssituation sammenlignet med yngre generationer.

Ligeledes antages det, at køn ikke udgør en afgørende faktor i denne sammenhæng, da de fysiske og strukturelle barrierer i byrummet i overvejende grad påvirker personer med motoriske handicap uafhængigt af køn. Det bør dog anerkendes, at der kan eksistere kønnede forestillinger om, hvem der forventes at modtage eller søge hjælp i byrummet. Sådanne forestillinger kan potentielt påvirke den sociale interaktion samt den måde, hvorpå informanten navigerer i byrummet.

Undersøgelsen er geografisk afgrænset til de to største danske byer, Aarhus og København. Denne afgrænsning er foretaget med henblik på at analysere byområder, der på en række parametre kan betragtes som sammenlignelige, herunder infrastruktur, befolkningstæthed og offentlige transportmuligheder såsom metro, letbane og S-tog. Det vurderes, at disse storbyer tilbyder mere ensartede rammevilkår end mindre bysamfund, hvor tilgængeligheden kan variere betydeligt. Endvidere kan det hævdes, at problematikken relateret til tilgængelighed i byrummet udgør et bredere strukturelt og samfundsmæssigt problem, der gør sig gældende på tværs af geografisk placering – herunder i både Aarhus og København.

6. VIDENSKABSTEORI

6.1. HERMENEUTIKKEN

I denne undersøgelse anvendes et hermeneutisk videnskabsteoretisk ståsted, idet formålet er at opnå en dybere forståelse af, hvordan informanterne med motoriske handicap oplever byrummet. Hermeneutikken tager udgangspunkt i, at forståelse og fortolkning kommer før forklaring, hvilket gør den velegnet i undersøgelser, hvor meningsdannelse og subjektive oplevelser er i centrum. Det er nødvendigt at forstå, hvorfor der handles, som der gør, og dette opnås gennem hermeneutikkens fokus på fortolkning, dialog og samtale (Højberg 2013: 290).

Alternativt kunne en fænomenologisk tilgang være relevant, da fænomenologien også har fokus på individets oplevelse af verden (Juul & Pedersen 2012:67). Forskellen mellem hermeneutik og fænomenologi ligger imidlertid i deres tilgang til forforståelse: hvor fænomenologien søger at sætte forudindtagede antagelser i parentes for at studere oplevelsen i sin *rene* form (Juul & Pedersen 2012:70), arbejder især den filosofiske hermeneutik derimod ud fra antagelsen om, at forskerens forforståelser altid er til stede og kan fungere som et produktivt grundlag for ny erkendelse.

6.1.1. DEN FILOSOFISKE HERMENEUTIK

Inden for hermeneutikken findes forskellige tilgange, herunder den traditionelle, metodiske, kritiske og den filosofiske hermeneutik (Højberg 2013:291). I denne undersøgelse benyttes den filosofiske hermeneutik, som er udviklet af Hans-Georg Gadamer.

I klassisk hermeneutik, for eksempel hos Schleiermacher og Dilthey, blev den hermeneutiske cirkel primært forstået som en metodisk udfordring: For at forstå helheden må man kende delene, men for at forstå delene må man kende helheden. Cirklen blev betragtet som noget, man skulle "overvinde" eller "styre metodisk" for at opnå en objektiv forståelse (Højberg 2013:293). Hos Gadamer sker der en afgørende forskydning: Den hermeneutiske cirkel er ikke længere en metodefejl, der skal håndteres — den er selve betingelsen for al forståelse. Det vil sige, at forståelse er cirkulær i sin natur. Vi forstår altid noget ud fra en forudgående horisont af mening, som samtidig udvikles og korrigeres i mødet med det, vi forsøger at forstå (Højberg 2013:293).

Når man som forsker forsøger at forstå en informants oplevelse af byrummet, sker det ikke ud fra et tomt sind — man kommer med forudgående erfaringer, værdier og begreber om byrum, handicap osv. Disse kaldes forforståelser. Forforståelserne udspringer også af mit teoretiske standpunkt og den eksisterende viden, jeg har inddraget i undersøgelsen. De påvirker desuden udformningen af interviewguiden, idet de former de spørgsmål, jeg vælger at fokusere på, og dermed den retning, interviewet tager. Eksempelvis kan jeg have en grundlæggende antagelse om, at informanten oplever manglende anerkendelse i byrummet på grund af utilstrækkelig tilgængelighed, eller at magtstrukturer har betydning for, hvem der føler sig hjemme og velkommen i et givent sted. Mit teoretiske udgangspunkt præger således ikke blot, hvad jeg lægger mærke til, men også hvordan jeg fortolker det, jeg møder.

Det er ikke nødvendigvis noget, vi er bevidste om, men det er en grundlæggende forudsætning for al forståelse. Vores forståelse bygger derfor på en allerede given forståelse af verden. I Gadammers hermeneutik er forforståelsen ikke et problem, men en nødvendighed: Vi kan ikke forstå noget uden at have en vis baggrundsviden eller et udgangspunkt. Denne forforståelse er dynamisk og ændrer sig løbende, når vi møder nye oplevelser og perspektiver. Den gør det muligt at begynde en fortolkning, men det er også noget, vi konstant må revidere og udvikle, når vi konfronteres med nye forståelser (Højberg 2013:301).

Disse forforståelser påvirker, hvordan jeg tolker informanternes udsagn, men jeg må være åben for, at deres perspektiver kan ændre min forståelse. Derfor kan forforståelserne blive udfordret, bekræftet eller forandret i mødet med informantens fortælling. Det er den hermeneutiske cirkel i bevægelse — ikke som et problem, men som selve erkendelsens

grundvilkår. Derfor er den hermeneutiske cirkel hos Gadamer et ontologisk princip. I den hermeneutiske filosofi ses ontologien som en proces, hvor mennesket er et fortolkende væsen. Det betyder, at mennesket ikke blot er en observatør af verden, men aktivt engagerer sig i verden gennem forståelse og fortolkning, hvilket er en betingelse for den menneskelige erkendelsesproces, eksistens og erfaring (Højberg 2013:293). Epistemologisk betyder det, at viden ikke er objektiv eller universel, men relativ og fortolket. Viden opstår gennem dialog og fortolkning, hvor vores forforståelser spiller en central rolle. Vi kan ikke forstå noget uden at være bevidste om vores egne perspektiver, og det er i mødet med andre horisonter, at ny viden opstår.

Horisontsammensmeltning er ligeledes et centralt begreb i Gadamers hermeneutik og refererer til den proces, hvor to eller flere forståelseshorisonter mødes og smelter sammen for at skabe en ny forståelse. Når vi åbner os for den andens perspektiv og forsøger at forstå deres oplevelser eller synspunkter "sammensmelter" vores horisonter. I denne sammensmeltning ændres og udvides vores egen forståelse — vi lærer noget nyt og ser verden på en ny måde. Denne proces kræver, at vi er åbne, reflekterende og villige til at revidere vores egne forforståelser og fordomme (Højberg 2013:303).

6.1.2. FORSKERENS ROLLE

En filosofisk hermeneutisk analyse anerkender forskerens aktive rolle i forståelsesprocessen. Resultatet er derfor ikke objektivt, men et produkt af samspillet mellem forskeren og genstandsfeltet (Højberg 2013:320).

Det er derfor i den gensidige dialog mellem de sociale aktører og forskeren, at mening og forståelse opstår. En vigtig dimension i denne dialog er, at forskeren skal have en spørgende tilgang, som anerkender og respekterer, at det den anden siger, er meningsfuldt og værdifuldt. Det handler ikke om at få bekræftet egne forforståelser, men om at være åben for det, den anden kan bidrage med. I denne kontekst er et vigtigt vidensbegreb i hermeneutikken netop, at viden ikke blot er en form for objektiv information, men noget, der opstår gennem samtale. Den hermeneutiske tilgang anerkender, at det ikke kun er gennem dataindsamling, men også gennem aktiv dialog og fortolkning, at ny viden skabes (Højberg 2013:321).

Et centralt spørgsmål i denne type forskning er, om det er muligt at etablere en ligeværdig samtale mellem forskeren og informanten. Ifølge Steiner Kvale er forskningsinterviewet ikke nødvendigvis en åben og fri samtale mellem jævnbyrdige parter (Højberg 2013:321). Kvale påpeger, at interviewet ofte er præget af magtforhold, hvor det primært er interviewerens, der har magten, da denne styrer interviewet ved at stille spørgsmål og dermed forme samtalen og

de efterfølgende fortolkninger af de givne svar. I denne forstand befinder intervieweren sig i en dominansposition, da intervieweren både har kontrol over interviewets struktur og har mulighed for at præge fortolkningen af de svar, der gives i analysen (Højberg 2013:321). Samtidig kan der også allerede før interviewet opstå en ulighed, da mennesker med handicap kan have oplevet marginalisering og undertrykkelse i samfundet. Dette kan føre til, at informanten selv oplever sig i en sårbar position overfor intervieweren, hvilket kan påvirke både deres deltagelse i interviewet og de svar, de giver. Derfor er det afgørende, at jeg som interviewer er bevidst om disse asymmetrier og aktivt arbejder på at skabe et så ligeværdigt forhold som muligt i interviewet. En vigtig del af dette er at være opmærksom på de sociale og magtmæssige dynamikker, der kan påvirke samtalsforløbet, og gøre en bevidst indsats for at modvirke dem. Jeg har forsøgt at reducere magtforholdet ved at møde informanterne med en lyttende og anerkendende tilgang – blandt andet gennem aktiv lytning, bekræftende nik og et åbent kropssprog. Samtidig har jeg været opmærksom på ikke at lade denne anerkendelse tippe over i en pædagogisk eller patroniserende adfærd. Mit mål har været at møde informanterne som ligeværdige mennesker, hvis perspektiver og erfaringer har betydning og indflydelse på undersøgelsen.

På den anden side kan man argumentere for, at interviewet ikke nødvendigvis er et fuldstændigt asymmetrisk forhold. I visse situationer kan informanten have magten, da informanten besidder den viden og erfaring, som forskeren søger at få adgang til. På den måde kan man forstå interviewsituationen som en forhandling af magt, hvor begge parter har noget på spil. Dette kan skabe en situation, hvor både forskeren og informanten er aktive aktører i samtalen og sammen skaber ny viden. Dermed er magtforholdet ikke nødvendigvis entydigt, men kan være gensidigt afhængigt af, hvordan samtalen forløber (Højberg 2013:321).

Selvom der er potentielle magtasymmetrier i interviewsituationen, vurderes kvalitative interviews som en effektiv metode til at indsamle viden om undersøgelsens problemstilling. Det er netop gennem den åbne og reflektive dialog, at forskeren kan opnå en dybere forståelse af informantens perspektiv der præger deres oplevelser (Højberg 2013:321-322).

Den filosofiske hermeneutiske tilgang er særligt velegnet i nærværende undersøgelse, idet jeg som forsker aktivt deltager i samtalen og lader mine forforståelser være en del af den forståelsesproces, der fører til nye erkendelser.

7. ADAPTIVE TILGANG

I denne undersøgelse anvendes den adaptive tilgang med udgangspunkt i Derek Layders udlægning.

Den adaptive tilgang indebærer, at man som forsker er åben over for nye erkendelser under empiriindsamlingen. Det gør det muligt at kombinere teori og empiri i en fortløbende, dynamisk proces for at opnå ny viden og dybere forståelse. Tilgangen integrerer derfor både deduktive og induktive elementer: Jeg tager afsæt i en teoretisk forforståelse, men forholder mig samtidig åbent til, at ny empiri kan udfordre og nuancere mine oprindelige antagelser (Bryman 2016:394). Dette gør Layders tilgang særligt velegnet i denne undersøgelse, hvor forståelsen af problemformuleringen forudsætter både teoretisk forankring og åbenhed over for det kontekstuelle og uventede (Jacobsen 2007:251, 256-257).

Et centralt sigte med tilgangen er at undgå fastlåste dualismer – eksempelvis mellem struktur og aktør samt det objektive og det subjektive – og i stedet fremme en mere fleksibel og refleksiv forskningspraksis, hvor teori og empiri udvikles i gensidig dialog. Eksempelvis sættes der fokus på forholdet mellem subjektivism og objektivism ved at lade informanternes subjektive fortolkninger af byrummet belyse det objektive element – nemlig universelt design – idet det er gennem individets oplevelse, at designets betydning konstrueres i praksis. For at indfange problemformuleringen i hele dens kompleksitet er det vigtigt at inddrage begge perspektiver.

I denne undersøgelse fungerer *anerkendelse*, *sted* og *magt* som centrale, orienterende begreber, der tjener som analytiske pejlemærker i arbejdet med empiri og fortolkning. Jeg anvender dem til at fokusere opmærksomheden i undersøgelsen, uden at definere fænomenerne alt for rigtigt på forhånd (Jacobsen 2007:269). Tilsammen skaber den adaptive tilgang og den filosofiske hermeneutik en åben og nysgerrig tilgang, hvor ny erkendelse ikke blot er muligt, men et grundvilkår. Det styrker empiriindsamlingen, fordi undersøgelsen ikke presses ind i en fast teoretisk ramme, men tillader løbende justeringer og fortolkninger på baggrund af det, der fremkommer i mødet med feltet. Samtidig giver den adaptive tilgang en metodisk struktur, der sikrer, at undersøgelsen bevarer sin teoretiske forankring uden at blive ufokuseret (Bryman 2016:394). Derfor vurderes den adaptive tilgang som særligt velegnet til kvalitative undersøgelser som denne.

8. TEORI

Dette afsnit præsenterer Axel Honneths anerkendelsesteori og Tim Cresswells mobilitetsteori. Honneths teori bidrager til forståelsen af, hvordan personer med motoriske handicap kan opleve manglende anerkendelse i samfundet, mens Cresswells teori belyser mobilitet både som fysisk bevægelse og som en social praksis. Tilsammen udgør teorierne en analytisk ramme til at undersøge informanternes oplevelser i byrummet.

8.1. AXEL HONNETH – ANERKENDELSE

Axel Honneths teori tager udgangspunkt i menneskets behov for anerkendelse som en forudsætning for identitetsdannelse og selvrealisering. Han ser kampen om anerkendelse som universel og intersubjektiv – vi formes gennem andres anerkendelse (Honneth 2006:7).

Honneth opererer med tre anerkendelsessfærer: emotionel, retslig og solidarisk. Disse sfærer danner grundlaget for selvværd, selvrespekt samt værdsættelse og er afgørende for *det gode liv* (Honneth 2006:8). Honneth beskæftiger sig med de grundlæggende betingelser, der skal være til stede for, at individet kan realisere sig selv. Han fokuserer ikke på, hvad *det gode liv* konkret indebærer, men derimod på de almene vilkår, der muliggør selvrealisering på tværs af tid og kontekst (Honneth 2006:9). På den baggrund har han udviklet en samfundsteori, der bygger på universelle og vedvarende forudsætninger for menneskelig udvikling og anerkendelse (Honneth 2006:7).

8.1.1. TRE ANERKENDELSESSFÆRER

Anerkendelse kan komme fra forskellige relationer og inddeles i tre anerkendelsessfærer, som vil blive præsenteret nedenfor.

Den emotionelle sfære omfatter kærligheden fra nærmeste familie og venner, hvor individet bliver set og accepteret for den, de er. Denne kærlighed er med til at give individet et grundlæggende selvværd (Honneth 2006:11). Undersøgelsen vil i mindre grad beskæftige sig med, hvordan informanterne oplever anerkendelse i den emotionelle sfære gennem de nærmeste. I stedet rettes opmærksomheden i høj grad mod samfundsniveauet og den måde, hvorpå selvværd kan påvirkes af andres måde at behandle en på – og hvordan manglende anerkendelse kan føre til en følelse af usynlighed.

I den retslige sfære anerkendes individet som juridisk ligeværdigt. Dette er med til at sikre individets muligheder for at realisere sin autonomi og udvikle social integritet og dermed selvrespekt. Lige adgang til byrummets faciliteter er essentiel for at føle sig som en del af samfundet. Manglende tilgængelighed kan opleves som en fratagelse af rettigheder og hæmme individets autonomi og sociale integritet. Den retslige sfære er derfor central for

besvarelsen af problemformuleringen, da den belyser, hvordan informanterne oplever byrummet i forhold til deres rettigheder og muligheder for deltagelse. Derudover kan det også belyse spørgsmålet om universelt design og tilgængelighed i byrummet, da dette er en central faktor for, om man oplever at have de samme rettigheder (Honneth 2006:12).

Krænkelser i denne sfære finder sted, når individets grundlæggende rettigheder fratages, hvilket udspringer af diskrimination.

I den solidariske sfære sker anerkendelsen af individet gennem samfundet, en gruppe eller et fællesskab, hvor individet oplever social værdsættelse. Her sker anerkendelsen i fællesskaber, hvor personen kan identificere sig med andre samt blive anerkendt for sine særegenheder.

Individet bliver anerkendt for sit bidrag og kan se sig selv som medlem af et solidarisk fællesskab og føle værdighed (Honneth 2006:12). I disse fællesskaber opstår krænkelser, når vi bliver ydmyget, ignoreret eller ikke anerkendt for vores bidrag – noget der kan have alvorlige konsekvenser for vores selvværd. Krænkelser i denne kategori spænder fra hverdagsoplevelser, såsom at blive talt hen over, til mere ekstreme former som verbal chikane, hån eller vold (Honneth 2006:14).

De tre sfærer bygger både på emotionelle og rationelle aspekter. Den emotionelle sfære er udelukkende baseret på følelsesmæssige relationer, den retslige sfære er funderet i rationelle og juridiske principper, mens den solidariske sfære kombinerer begge elementer. Sfærene er indbyrdes forbundet, da selvværd, selvrespekt og værdsættelse er tæt knyttede faktorer, der gensidigt påvirker hinanden. Uden selvværd, selvrespekt eller værdsættelse bliver det vanskeligt at opnå en sammenhængende identitet. Tilsammen bidrager de tre former for anerkendelse til at integrere individet i samfundet (Honneth 2006:13).

I denne sammenhæng er den retslige og den solidariske sfære særligt relevante i forhold til tilgængelighed i byrummet. Hvis disse former for anerkendelse ikke opfyldes, risikerer individet at føle sig usynligt, marginaliseret eller nedværdiget, hvilket kan have negativ indflydelse på dets selvopfattelse (Honneth 2006:8). Anerkendelsesteorien er central for denne undersøgelse, da relationer præget af anerkendelse har betydning for, hvordan mennesket forstår og danner sin identitet. Honneth påpeger, at når mennesker bliver mødt med negative holdninger, kan det få konsekvenser for dets oplevelse af social værdi. Forskning viser, at mennesker med handicap kan udsættes for marginalisering (jf. 3.2. Tilgængelighed og samfundsdeltagelse) og Honneths teori bidrager med en væsentlig forståelse af, hvordan det påvirker individet, når det ikke betragtes som ligeværdigt med andre. Når man ikke oplever anerkendelse, kan det føre til enten handlingslammelse og skam eller fungere som en drivkraft i kampen for anerkendelse (Honneth 2006:183).

Kampen for anerkendelse er således ikke blot en individuel bestræbelse på at opnå selvrealisering, men kan også være en drivkraft for at opnå strukturelle forandringer. En kollektiv anerkendelseskamp kan føre til samfundsforandringer der fremmer lighed, retfærdighed og inklusion. Anerkendelsesteorien er således afgørende for at forstå, hvordan mennesker med motoriske handicap oplever byrummet, særligt når de ikke møder anerkendelse og ligeværdighed.

8.2. TIM CRESSWELL - MOBILITETENS POLITIK

Tim Cresswells artikel "Towards a Politics of Mobility" (2010) har været central for udviklingen af et nyt mobilitetsparadigme. Her introducerer han en praksisteoretisk tilgang til mobilitetens politik og identificerer seks nøgleelementer: drivkraft, hastighed, rytme, rute, erfaring og friktion (Cresswell 2010:17). Disse vil blive præsenteret senere i dette afsnittet.

Når det gælder repræsentationen af mobilitet, kan den opleves på mange måder. Bevægelse kan ses som et eventyr, som kedsomhed, som frihed, som noget moderne eller endda truende. For migranter kan mobilitet opleves som en trussel, mens vestlige borgere måske ser det som en ret – retten til at bevæge sig frit. Der findes derfor mange fortællinger om mobilitet, der kan beskrives som rodfrie, uægte eller som befriende handlinger, der udfordrer normer (Cresswell 2010:20).

Praksismobilitet refererer til den daglige erfaring med praksisser som at gå eller køre en tur, som bliver en kropslig og vanemæssig handling. Denne legemliggjorte praksis opleves gennem kroppen – nogle gange er vi trætte, og bevægelsen føles ubehagelig, mens vi andre gange bevæger os med spænding og håb. Dette kan også overføres til bevægelsen af personer med handicap i byrummet. Personer med handicap kan opleve mobilitet med en følelse af frihed, måske fordi man kender ruten, mens man andre gange oplever udmattelse eller frygt, når ruten er uforudsigelig, eller når man møder forhindringer på vejen. Mobilitet er således en praksis, der opleves på kropsniveau, og som er kulturelt og socialt betinget. Det er også vigtigt at understrege at ifølge Cresswell er alle former for mobilitet politiske – det vil sige, at de er forbundet med magt og dominans (Cresswell 2010:20).

8.2.1 MAGT OG MOBILITET

Når Cresswell taler om mobilitet som politik, påpeger han, at mobilitet er med til at forme sociale relationer. Disse relationer er komplekse og mangfoldige og inkluderer faktorer som klasse, køn, etnicitet, nationalitet samt andre former for gruppeidentitet. Mobilitet – evnen til at bevæge sig, eller de muligheder, man har for at bevæge sig – påvirker disse sociale relationer. Mobilitet er en ressource, der ikke er tilgængelig for alle på samme måde, og

muligheden for mobilitet kan være ulige fordelt. I visse tilfælde er der fri bevægelighed for nogle, mens andre oplever immobilitet. Hvem har mulighed for at bevæge sig hurtigt, og hvem er langsom? Hvem kan slet ikke bevæge sig? Disse forskelle afhænger af magtstrukturer, sociale relationer og kulturelle normer (Cresswell 2010:21). I denne forbindelse skelner Cresswell mellem sted og rum (jf. begrebsafklaring). Fordi et sted aldrig er neutralt, formes dets betydning for mennesker med handicap af de sociale og fysiske barrierer, de møder. Tilgængelighed omfatter derfor ikke kun det fysiske aspekt, men også de sociale koder, der præger, hvem der føler sig velkommen i et bestemt byrum. Steder opnår værdi gennem de sociale relationer, der skaber dem (Cresswell 2014: 17-18). Der kan med fordel etableres en teoretisk parallel til Honneths anerkendelsesteori, idet fraværet af oplevet anerkendelse og velkomst i et givent rum kan forstås som et brud på individets værdighed. Således aktualiserer begge teorier en fælles interesse for de menneskelige og relationelle dimensioner, der har betydning for individets sociale eksistens og selvforhold.

8.2.2. MOBILITETENS POLITISKE DIMENSIONER: SEKS NØGLEELEMENTER

Det følgende afsnit forklarer de seks nøgleelementer, der relaterer sig til, hvordan mennesker bevæger sig og hvem der har ret til bevægelse.

Hvorfor bevæger en person sig?

Dette element skelner mellem frivillig og tvungen mobilitet. Personer i samfundets højere lag kan vælge deres rejsemål ud fra præferencer, mens andre er tvunget til at bevæge sig ud af nødvendighed, som ved tvungen migration eller fattigdom (Cresswell 2010:22). For personer med handicap kan mobiliteten være begrænset af manglende tilgængelighed i byrummet og derfor ikke altid være en frivillig mobilitet.

Hvor hurtigt bevæger en person sig?

Hastighed er ofte forbundet med social status. Højhastighedsmobilitet, som business class på fly, forbindes med privilegium, mens offentlig transport ofte er for mindre privilegerede grupper (Cresswell 2010:23). Personer med handicap kan opfattes som langsommere på grund af behovet for ramper eller længere indstigningstid i transportmidler.

I hvilken rytme bevæger en person sig?

Rytme refererer til de strukturerede måder, vi bevæger os på, styret af samfundet gennem arbejdstider og transportmidler (Cresswell 2010:24). Personer med handicap kan opleve en langsommere rytme, når de bevæger sig gennem byrummet, hvilket kan skabe udfordringer i forhold til samfundets normer.

Hvilken rute?

Mobilitet er kanaliseret gennem samfundets infrastruktur, som motorveje og offentlig transport (Cresswell 2010:24). For personer med handicap betyder dette, at tilgængeligheden til byrummet kan være begrænset, hvis der mangler ramper eller elevatorer, hvilket tvinger individet til at vælge alternative ruter.

Hvordan føles det?

Mobilitet handler ikke kun om fysisk bevægelse, men også om, hvordan den opleves kropsligt, socialt og psykologisk. Hvor velstillede personer kan rejse komfortabelt, oplever mennesker med færre ressourcer ofte mobilitet som mere belastende (Cresswell 2010:25). For personer med handicap kan utilgængelig infrastruktur skabe både fysisk ubehag og en følelse af afhængighed, når de må bede om hjælp for at komme frem.

Friktion

Friktion refererer til barrierer, både fysiske og sociale, der hæmmer bevægelse. Friktion beskrives som fysisk modstand, som kan opleves i form af manglende tilgængelighed eller social modstand, som diskrimination. Friktion spiller også en rolle i, hvordan vi bevæger os gennem byrummet og de barrierer, vi møder på vores vej (Cresswell 2010:26). For personer med handicap kan friktion manifestere sig som praktiske barrierer, som mangel på tilgængelighed, samt sociale barrierer som diskrimination eller manglende forståelse.

Cresswells overordnede pointe er, at mobilitet ikke blot er en praktisk nødvendighed, men en politisk størrelse. Tilgængelighed i byrummet – både fysisk og socialt – afspejler magtstrukturer, der kan udelukke personer med motoriske handicap fra at udøve deres rettigheder på lige vilkår med andre borgere. Det er derfor væsentligt at undersøge, hvor informanterne oplever sig velkomne, og hvor de derimod møder ekskluderende magtstrukturer, der signalerer, at de ikke hører til. Undersøgelser af byrummets design kan afsløre, hvordan magtstrukturer skaber ulighed ved at give nogle grupper større frihed end andre. De grupper, der har magt til at definere, hvad der betragtes som "normalt", former også de sociale rammer, der afgør, hvem der naturligt indgår i fællesskabet – og hvem der utilsigtet eller systematisk ekskluderes.

8.3. ERVING GOFFMAN – STIGMATISERING OG DET SOCIALE SAMSPIL

Erving Goffman er en af de mest indflydelsesrige sociologer inden for mikrosociologi og studiet af hverdagslivets sociale interaktioner. Han udforsker, hvordan individer med karaktertræk, der afviger fra det socialt definerede normale, bliver stigmatiseret i samfundet. Stigma forstås her som en form for social diskvalifikation – en egenskab ved et individ, som

bringer dets sociale identitet i miskredit og overskygger dets øvrige karaktertræk (Goffman 2014b:20).

Stigmatisering opstår, når samfundet opretholder bestemte normative idealer for, hvad der anses som normalt, værdigt eller ønskværdigt. Når et individ afviger fra disse idealer – for eksempel grundet et synligt handicap – risikerer vedkommende at blive mødt med mistillid, distance eller direkte diskrimination. Goffman skelner mellem tre hovedformer for stigma: kropslige vederstyggeligheder, karaktermæssige fejl og tribale stigma (Goffman 2014b:20). Personer med motoriske handicap placeres i denne forståelse typisk i den første kategori – deres fysiske krop markerer dem som afvigende fra samfundets ideal om det funktionelle og uafhængige individ.

Et vigtigt aspekt hos Goffman er forskellen mellem den faktiske og den tilskrevne identitet. Den sociale identitet er den, som tilskrives individet af omgivelserne, mens den personlige identitet er individets egen forståelse af sig selv. Stigma skaber et brud mellem disse identiteter og kan føre til en såkaldt "ødelagt identitet" som kan føre til skamfølelser (Goffman 2014b: 163). I forsøget på at håndtere dette brud kan personer med stigma enten vælge at skjule deres afvigelse (passing), konfrontere omgivelserne eller forsøge at kompensere for deres afvigelse gennem ekstraordinær præstation. Alle disse strategier peger på den belastning, det er at navigere i en social verden, hvor man ikke automatisk anerkendes som ligeværdig (Goffman 2014b: 23).

Goffman beskriver desuden, hvordan det sociale samspil er styret af en slags dramaturgisk orden, hvor individet konstant er i færd med at "optræde" i mødet med andre – en præstation, som skal skabe bestemte indtryk og opretholde sociale normer (Goffman 2014a: 23). For personer med stigma kan denne "rolle" være særlig krævende, da de ofte må kompensere for den mistillid eller ubehag, deres tilstedeværelse kan vække hos andre. Den stigmatiserede skal ofte både tage hensyn til egne behov og til majoritetens følelser og forventninger, hvilket kan skabe en ulige relation i det sociale møde.

8.4. TEORETISK SAMMENFATNING

I dette afsnit præsenteres en kort sammenfatning af Axel Honneths, Tim Cresswells og Erving Goffmans perspektiver.

Tim Cresswells perspektiv understreger, at bevægelse ikke er neutral, men altid politisk og socialt betinget. Mobilitet formes af normer, magtforhold og samfundets indretning, hvilket betyder, at nogle grupper – eksempelvis personer med motoriske handicap – systematisk ekskluderes fra fuld deltagelse i det offentlige rum. Hvor Cresswell fokuserer på, hvordan

adgang og mobilitet bestemmes af strukturelle forhold i byrummet, ser Honneth på, hvordan menneskers oplevelse af værdi og ligeværd skabes gennem anerkendelse i konkrete sociale interaktioner. Goffmans begreb om stigma bidrager til at forstå, hvordan personer med motoriske handicap oplever sociale barrierer i byrummet. Her handler det ikke blot om fysiske forhindringer som trapper men også om de sociale blikke, kommentarer eller tavsheder, som kan give en følelse af at være "uden for" fællesskabet. Goffmans tilgang supplerer således Honneths fokus på anerkendelse, idet stigma netop udtrykker fraværet af anerkendelse og skaber en relation præget af forskel og hierarki. Tilsammen giver de tre perspektiver et nuanceret billede af, hvordan både fysiske barrierer og sociale relationer kan påvirke mennesker med motoriske handicap – ikke kun i deres mulighed for at færdes frit, men også i deres oplevelse af sig selv som værdige og ligeværdige deltagere i fællesskabet. For personer med motoriske handicap er manglende mobilitet ikke kun en praktisk forhindring, men kan også være en negation af deres ret til anerkendelse og udtryk for stigmatisering.

9. METODE

Følgende afsnit redegør for empiriindsamlingen, operationaliseringen af interviewspørgsmål samt kvalitetskriterier for undersøgelsen.

9.1. REKRUTTERING AF INFORMANTER

Søgningen efter informanter begyndte med, at jeg kontaktede relevante handicaporganisationer såsom Muskelsvindfonden, Dansk Handicap Forbund, CP Danmark og Danske Handicaporganisationer, som delte mit opslag i diverse Facebookgrupper. På den måde fungerede organisationerne som gatekeepere i min rekruttering af informanter, da de hjalp med at dele opslaget i relevante grupper. Organisationerne gav mig adgang til rum, som jeg ellers ikke ville have haft adgang til (Bryman 2016: 428).

Denne metode resulterede i to informanter, Louise og Sofus, der selv henvendte sig med ønsket om at deltage. Derudover kontaktede jeg personligt Ulrikke og Luna, som jeg vurderede som relevante deltagere. Jeg fandt Luna gennem en internetsøgning, hvor jeg stødte på en avisartikel, hvor hun udtalte sig om tilgængeligheden i byrummet, mens Ulrikke er medejer af en organisation, der arbejder for at forbedre vilkårene for personer med fysiske handicap. Jeg fandt dem begge relevante, da de aktivt deltager i samfundsdebatten og har både indsigt i og en interesse i at dele deres oplevelser, hvilket deres tidligere udtalelser i den offentlige debat understøtter.

Da jeg havde fire informanter, spurgte jeg dem, om de kendte andre, der kunne være interesserede i at deltage. Gennem Ulrikke fik jeg kontakt til Peter og Amanda, hvilket også gjorde hende til en gatekeeper i min rekrutteringsproces.

9.2. GENNEMFØRELSE AF INTERVIEWS OG WALK-ALONGS

I undersøgelsen har jeg inkluderet seks informanter. Selvom jeg kunne have inddraget flere, for eksempel otte eller ti, vurderes det, at seks informanter udgør et passende mætningspunkt. Dette skyldes, at de empiriske fund viser gentagelser og overlappende udsagn blandt informanterne. Især hvad angår de fysiske udfordringer, peger flere informanter på de samme tilbagevendende problematikker – blandt andet nævnes brosten ofte som besværlige at køre på, og trapper fremstår som en gennemgående barriere i byrummet. Disse sammenfald i informanternes udtalelser peger på, at der opnås et mætningspunkt, idet de samme erfaringer og overvejelser fremhæves på tværs af interviewene. Dermed opstår mætningspunktet, idet der ikke længere tilføres ny information fra informanterne (Bryman 2016: 417-418). Antallet af seks informanter understøtter en metodisk fordybelse i hvert interview og sikrer en grundig analyse, hvilket øger den samlede kvalitet af undersøgelsen (Tangaard & Brinkmann 2020: 36-37). De første tre informanter deltog i online-interviews, mens de sidste tre blev interviewet fysisk samt med en gennemførelse af walk-alongs i Aarhus. Oprindeligt var planen at kombinere interviews og walk-alongs for alle informanter, men da tre af dem foretrak online-interviews på grund af tidspres og logistik, vurderede jeg, at jeg stadig kunne indsamle relevant viden ved at høre om deres oplevelser. For at supplere de online-interviews har jeg efterfølgende besøgt nogle af de steder, hvor informanterne beskrev barrierer i byrummet. Dette har givet mig et bredere perspektiv på deres fortællinger og gjort de mentale billeder, jeg dannede under interviewene, mere håndgribelige.

Både de online og fysiske interviews gennemføres som semistrukturerede interviews, der befinder sig mellem det løst strukturerede og det stramt strukturerede interview. Det løst strukturerede interview giver mulighed for at komme tæt på informanternes verden og deres perspektiver, men en potentiel ulempe er, at interviewet kan tage en uforudsigelig retning og miste fokus. Omvendt kan et stramt struktureret interview være fordelagtigt i visse situationer, men det begrænser informantens svarmuligheder og kan resultere i en mangel på dybde og nuance (Tangaard & Brinkmann 2020:41). Derfor vurderes det, at det semistrukturerede interview er den mest relevante tilgang i undersøgelsen. Denne metode kombinerer struktur med planlagte spørgsmål, men samtidig har man som forsker mulighed for at afvige fra dem og følge informantens fortælling (Tangaard & Brinkmann 2020:43).

9.3. ONLINE INTERVIEWS

De online-interviews blev gennemført via Microsoft Teams, med undtagelse af ét, hvor informanten foretrak en telefonsamtale. En væsentlig fordel ved online-interviews og telefonopkald er den fleksibilitet, det giver informanterne. Da de, jeg interviewede online, alle sidder i kørestol, betød det, at de undgik transport, som potentielt kunne være en udfordring. På den måde sparede de tid og energi, hvilket gjorde det lettere for dem at deltage.

I takt med at Microsoft Teams for mange er blevet en integreret del af arbejdslivet, vurderer jeg de onlineinterviews som ligeværdige med de fysiske interviews. Tidligere blev ansigt-tilansigt-interviews anset for at være mere autentiske. I dag er der imidlertid en større anerkendelse af, at elektroniske interviews også har sine fordele, da nogle personer føler sig mere trygge og bedre i stand til at udtrykke sig i en digital kontekst (Tanggaard & Brinkmann 2020:41-42). Derfor kan det argumenteres, at online-formatet bidrog til at øge den økologiske validitet, da interviewene fandt sted i informanternes egne hjem, hvor de befandt sig i trygge omgivelser. Dette kan have skabt en mere afslappet samtale, hvor de frit kunne udtrykke sig (Bryman 2016: 42). Jeg sørgede naturligvis for at optage lyd under interviewene, så jeg efterfølgende kunne gennemgå samtalerne i detaljer (Kusenbach 2003: 465).

Dog kan det alligevel pointeres at der i online-samtaler kan opstå en vis distance mellem forsker og informant. For at minimere denne distance arbejdede jeg aktivt på at være nærværende, blandt andet ved at kigge direkte ind i kameraet for at simulere øjenkontakt samt ved at nikke og vise engagement. Under telefonsamtalen markerede jeg min tilstedeværelse verbalt med små tilkendegivelser som "uhm", "klart", og lignende, for at skabe en tryk atmosfære og vise, at jeg lyttede aktivt. Dette er en central del af den filosofiske hermeneutik, som Gadamer beskriver, idet forståelse og viden altid er et resultat af en interaktiv proces, hvor både forskeren og informanten er aktive deltagere. Gennem en bevidst indsats for at skabe nærvær og tryghed – eksempelvis via øjenkontakt eller verbale tilkendegivelser ønsker jeg at etablere et rum, hvor gensidig forståelse kan opstå. Denne aktive tilstedeværelse reflekterer, hvordan den hermeneutiske tilgang ikke bare handler om at indsamle information, men om at være en aktiv medskabere af forståelse, samt at anerkende at det informanten siger er meningsfuldt (Højberg 2013: 321). I denne kontekst bliver viden og forståelse ikke noget objektivt, men noget, der konstant formes og forandres i samspillet mellem parterne.

9.4. FYSISKE INTERVIEWS

Hos de tre informanter, hvor jeg gennemførte walk-alongs udførte jeg også et fysisk interview med dem. For to af informanterne blev interviewene afholdt forud for walkalongs, henholdsvis i et mødelokale på Dokk1 og hjemme hos den anden informant. Dette kan bidrage til at styrke den økologiske validitet, da vi var i trygge rammer, hvor ingen kunne høre, hvad vi talte om og informanten kunne tale frit (Bryman 2016: 42). Den sidste informant ønskede, at vi startede med walk-along, og efterfølgende gennemførte interviewet. Da vi befandt os i Bruuns Galleri, valgte vi at holde interviewet på Joe and the Juice, da det var tilgængeligt for ham. Dette kunne dog potentielt reducere den økologiske validitet, da der både var personale og andre mennesker til stede i juicebaren. Vi sad dog i et afsides hjørne, og informanten virkede ikke påvirket af støj eller mennesker. Det skal ligeledes nævnes, at hans hjælper også var til stede ved samtalen, hvilket han havde informeret mig om på forhånd. Han forklarede, at han og hans hjælper har et personligt bånd, hvilket betød, at hjælperens tilstedeværelse ikke påvirkede interviewets indhold. På trods af dette var det, det interview, der var mindst personligt, idet informanten i mindre grad delte sårbare oplevelser fra byrummet. Om dette skyldes, at vi befandt os i et offentligt rum, og hans hjælper var til stede, eller om det er fordi han ikke har haft mange ubehagelige oplevelser i byrummet, kan ikke siges med sikkerhed.

9.5. WALK-ALONG MED INFORMANTERNE

Walk-along-metoden indebærer, at forskeren ledsager informanten på en rute og gennem spørgsmål, aktiv lytning og observation udforsker deres oplevelser i byrummet. Metoden kombinerer observation og interview (Kusenbach 2003: 463). Walk-alongs kræver, at forskeren indtager en aktiv rolle, hvilket giver mulighed for både at observere de fysiske praksisser og få indsigt i informantens oplevelser af barrierer i byrummet. Denne metode er især velegnet til at analysere tilgængelighed set fra perspektivet hos informanter med handicap. I modsætning til traditionelle interviews fanger walk-alongs informantens umiddelbare følelser og fortolkninger i nuet, hvilket kan give en dybere forståelse af deres oplevelser og interaktioner med byrummet (Kusenbach 2003: 464).

Normalt indebærer walk-along-metoden, at man følger informanten gennem deres velkendte miljøer og ruter, som de ofte benytter (Kusenbach 2003: 463). Inden vi mødtes, bad jeg informanterne om at vælge en rute, hvor de oplever begrænsninger i forhold til tilgængelighed, eller et sted i byrummet, de opfatter som problematisk. Jeg lagde dog ikke for stor vægt på dette, da det var vigtigt, at de kunne tolke opgaven frit. Det primære var, at de følte sig trygge og kunne vælge en rute, de var komfortable med. Hvis jeg havde valgt ruten,

kunne informanterne have følt sig utilpasse ved at færdes i et område, de ikke kendte godt, og hvor de ikke befandt sig i deres komfortzone (Kusenbach 2003: 463).

To af informanterne valgte en rute, de ikke ofte færdes på. Den ene valgte Åboulevarden, da hun oplever flere barrierer, især i forhold til bylivet som ung, samt om sommeren, når der er mange mennesker. Den anden valgte Bruuns Galleri og området omkring bygningen samt letbanen for at vise barrierer, han møder. Den sidste informant valgte en rute til Aarhus Biograf, som hun kalder "hendes andet hjem," da hun ofte besøger biografen for at se film. Hun valgte at vise mig biografen, da hun ønskede at fremhæve et sted med god tilgængelighed for hende i kørestol, samtidig med at hun kunne påpege de barrierer, hun stødte på ruten dertil, som hun ikke anså for at være særlige tilgængelige.

Ifølge Kusenbach varer en produktiv walk-along typisk mellem en time og 90 minutter (Kusenbach 2003: 464). De walk-alongs, jeg gennemførte, varede derimod mellem 30-60 minutter. To af informanterne sad i el-kørestol og kunne derfor køre i et relativt hurtigt tempo, mens den sidste gik med stok. Jeg sørgede for at tilpasse mit tempo efter deres mobilitet og behov. Undervejs stoppede vi op for at diskutere barrierer, men ellers gik vi ruten i et stræk uden længere pauser.

Set i et filosofisk hermeneutisk perspektiv bliver walk-along-metoden mere end blot en dataindsamlingsmetode — den bliver en proces, hvor både forsker og informant er engageret i en fælles skabelse af mening. Gennem den fysiske bevægelse i byrummet og den samtidige dialog muliggøres en horisontsammensmeltning, hvor informantens oplevelser og forståelseshorisont møder min som forsker. Herigennem konfronteres og forandres mine forforståelser i praksis, og nye indsigter opstår i samspillet mellem kontekst, fortælling og erfaring. Fordi walk-alongs foregår i det levede rum, aktualiseres informantens oplevelser i øjeblikket, og det bliver muligt at stille opfølgende spørgsmål, fortolke i realtid og justere forståelsen løbende — præcis som den hermeneutiske cirkel foreskriver.

For at sikre en tydelig optagelse af informanternes refleksioner bar de under walk-alongs en mikrofon. Da hele samtalen blev optaget som lyd, valgte jeg ikke at tage noter undervejs, da det kunne forstyrre nærværet og påvirke relationen mellem mig og informanten (Kusenbach 2003: 465). Af samme grund ventede jeg også med at tage billeder af de barrierer og udfordringer, informanterne pegede på, til efter vi havde afsluttet turen. Dette gjorde det muligt at dokumentere relevante steder uden at afbryde flowet i samtalen eller bryde nærværet under turen.

9.6. INTERVIEWGUIDE OG OPERATIONALISERING

Interviewguiden (Bilag 3) er udarbejdet med afsæt i undersøgelsens teoretiske ramme og har til formål at strukturere samtalen samt sikre en vis grad af konsistens på tværs af interviewene (Kvale & Brinkmann, 2015: 185). Interviewene indledes med en kort præsentation af undersøgelsens formål, hvorefter informanterne præsenterer sig selv. Herefter følger spørgsmål om deres daglige ruter, planlægningsstrategier og eventuelle områder, de bevidst undgår. Disse spørgsmål har til formål at identificere oplevede barrierer i byrummet og skabe et udgangspunkt for en samtale om tilgængelighed – særligt i de tilfælde, hvor walk-alongs ikke gennemføres.

Spørgsmålene sigter mod at operationalisere begreberne anerkendelse, sted og magt. Eksempelvis spørger jeg: "Føler du, at du har samme adgang til offentlige rum som personer uden fysiske handicap?" for at belyse oplevelsen af adgang. Anerkendelse bliver indirekte adresseret gennem spørgsmål om både positive og negative oplevelser i byrummet. Det er vigtigt, at spørgsmålene blev formuleret mundret og tæt på informanternes livsverden (Tanggaard & Brinkmann 2020), hvilket gør det muligt at oversætte teori til empiriske data.

Undervejs bliver der stillet spontane og uddybende spørgsmål som "Kan du uddybe?" eller "Hvordan følte du i den situation?" for at opnå dybere forståelse (Kvale & Brinkmann 2015:190). I overensstemmelse med den filosofiske hermeneutik bliver der arbejdet åbent og undersøgende, hvor mine forforståelser bliver udfordret og nuanceret i mødet med informanten (Højberg 2013: 301).

Afslutningsvis bliver informanterne bedt om at nævne aspekter af byrummet, som mennesker uden handicap måske ikke bemærker, og hvad de vil ændre, hvis de havde muligheden. Dette introducerer refleksioner om universelt design og mulige forbedringer af byrummet. Den filosofiske hermeneutik præger både udarbejdelsen af interviewguiden og tilgangen til interviewet. Som forsker indgår jeg, som nævnt, i en kontinuerlig forståelsesproces, hvor den hermeneutiske cirkel bevæger sig frem og tilbage for gradvist at nå frem til en dybere indsigt i informantens virkelighed.

9.7. KVALITETSKRITERIER

9.7.1 Validitet

Den eksterne validitet i denne undersøgelse er forbundet med analytisk generaliserbarhed, idet der kan identificeres mønstre i svarene, som giver indsigt i fælles oplevelser (Bryman 2016: 399). Flere informanter beskriver de samme udfordringer i byrummet, hvilket kan indikere generelle tendenser for, hvordan mennesker med motoriske handicap oplever

tilgængelighed i byrummet. I stedet for at sigte efter at generalisere til en bred befolkning, sigtes der efter at opnå en dybdegående forståelse af informanternes subjektive erfaringer, og hvordan disse kan belyses gennem den anvendte teori.

Den analytiske generaliserbarhed bidrager til at understøtte den eksisterende forskning ved at afsløre sammenhænge mellem de empiriske fund og teoretiske perspektiver. De empiriske resultater bekræfter blandt andet Honneths anerkendelsesteori og viser, hvordan manglende anerkendelse i form af utilstrækkelig tilgængelighed påvirker informanternes oplevelse af at kunne bidrage til samfundet og deres følelse af autonomi. Dette styrker undersøgelsens empiri, da det fremhæver genkendelige mønstre fra den eksisterende forskning og bidrager til en bredere forståelse af fænomenet.

Intern validitet handler om, hvorvidt undersøgelsen faktisk måler det, den har til hensigt at måle (Bryman 2016: 41). For at sikre høj intern validitet stiller jeg åbne og præcise interviewspørgsmål, der direkte relaterer sig til undersøgelsens fokus. Eksempelvis spørger jeg: “Kan du beskrive en oplevelse, hvor du har følt dig hæmmet eller ekskluderet i byrummet, eller hvor du har haft en negativ oplevelse, der påvirkede din følelse af at være velkommen?”. Derudover beder jeg også informanterne beskrive en oplevelse, hvor de føler sig særligt anerkendt, for at få begge perspektiver med. Dette bidrager til at få forståelser af deres oplevelser i byrummet, hvilket er centralt for undersøgelsen.

Desuden stiller jeg spørgsmålet: “Kan du give eksempler på aspekter af byrummet, som personer uden handicap ofte overser – altså blinde vinkler – men som du mener er vigtige for inklusion af personer med handicap?” Formålet er at indsamle informanternes perspektiver på mulige løsninger og forbedringer i byrummet med henblik på universelt design. Spørgsmålene er formuleret neutralt for at undgå bias og ledende formuleringer, hvilket styrker undersøgelsens interne validitet.

9.7.2. Reliabilitet

Ekstern reliabilitet handler om, hvorvidt en undersøgelse kan gentages i en anden sammenhæng af andre forskere. I denne forbindelse vedlægger jeg en interviewguide (Bilag 3), hvilket muliggør, at en anden forsker kan gennemføre en lignende undersøgelse med samme metode (Bryman 2016: 383-384). Jeg vedhæfter også transskriptionerne, som dokumenterer de metoder og spørgsmål, der er blevet anvendt under interviewene. Dette giver læseren mulighed for at genbesøge interviewmaterialet og vurdere, om man ville kunne nå frem til tilsvarende fortolkninger. De vedlagte interviewguides og transskriptioner bidrager således til at øge transparensen og styrker den eksterne reliabilitet ved at sikre en tydelig og gennemsigtig dokumentation af dataindsamlingsprocessen.

Intern reliabilitet handler om, hvorvidt der er ensartethed i både dataindsamlingen og dataanalysen. Det indebærer, at jeg som forsker følger de samme principper i analysen af alle informanternes data og er konsekvent i mine fortolkninger (Bryman 2016: 384). Tematisk kodning bidrager til at skabe en systematisk og konsistent analyse af de kvalitative data, hvilket er med til at sikre, at undersøgelsens resultater fremstår pålidelige og troværdige (Bryman 2016: 584). I denne undersøgelse anvendes kodning til at identificere og organisere centrale temaer, der fremkommer på tværs af informanternes oplevelser. Denne tilgang styrker den interne reliabilitet ved at sikre, at dataene behandles konsekvent og metodisk. Når dataene er kodet og struktureret på denne måde, bliver det også lettere at identificere gentagelser og mønstre – som i denne undersøgelse, hvor flere informanter fremhæver de samme fysiske barrierer i byrummet. Disse gentagelser peger på en ensartet tendens, hvilket bidrager til at styrke validiteten af de identificerede temaer.

10. INFORMANTERNES RUTER

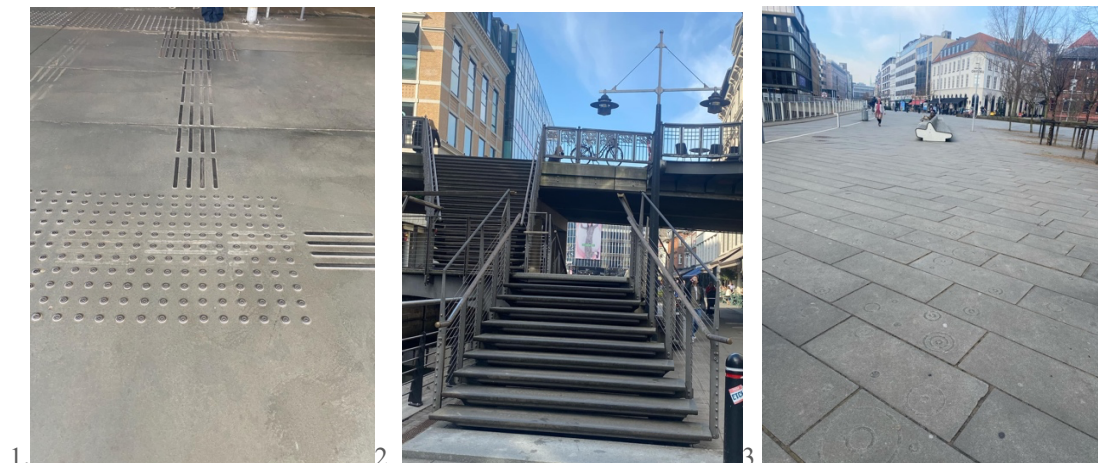
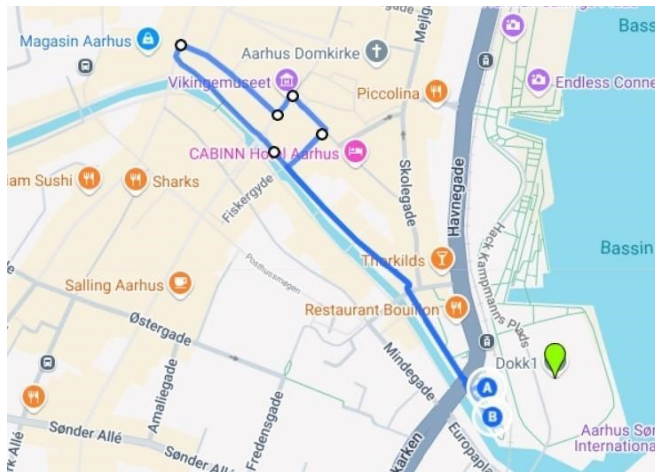
Følgende afsnit indeholder en præsentation og visualisering af ruterne fra de gennemførte walk-along interviews. Derudover vises billeder fra ruterne for at give et indblik i de steder, hvor informanterne oplever enten manglende tilgængelighed eller steder, hvor de pointerer at noget fungerer godt.

De informanter, som jeg ikke har foretaget walk-alongs med, har også beskrevet steder, de oplever som svært tilgængelige, og nogle af disse vil ligeledes blive vist nedenfor.

Disse data kan fungere som en katalysator for at identificere behovet for ændringer i infrastrukturen og dermed bidrage til en mere inkluderende by. I analyseafsnittet vil informanternes beskrivelser uddybes gennem en nærmere analytisk gennemgang.

10.1. LOUISES RUTE

Fra Dokk1 til Åboulevarden og tilbage igen.



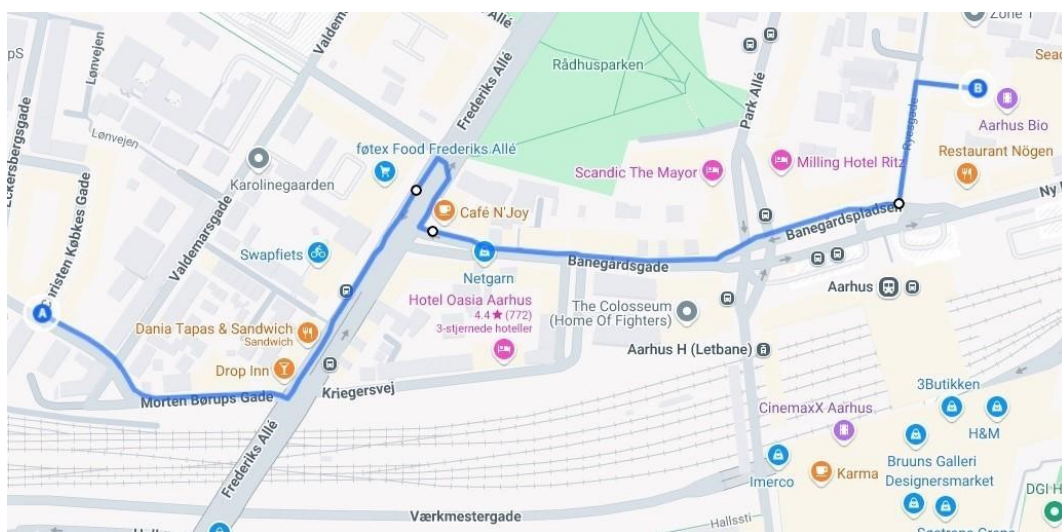
1. Her er et billede af ledelinjer for blinde. Det kan være svært for Louise at træde over med sin stok, hvilket gør hende tilbøjelig til at falde (Walk-along Louise: 1).

2. Her er et billede af trappen ved Åboulevarden der ikke er tilgængelig for Louise, hvilket betyder, at hun må tage en anden rute, der fører op til Skt. Clemens Torv (Walk-along Louise: 3-4).

3. Her er et billede, hvor Louise godt kan lide at gå med sin stok, da terrænet er fladt, og der er god plads til både gående og cyklister (Walk-along Louise: 2).

10.2. ULRIKKES RUTE

Fra Christian Købkes gade til Aarhus Biograf.





1.



2.



3.

1. Her er et billede af et skilt på fortovet, som blokerer Ulrikkes vej, når hun skal passere med sin elkørestol. Hun oplever ofte, at skilte optager en stor del af fortovet, hvilket gør at hun ofte er nødt til at bevæge sig ud på vejen (Walk-along Ulrikke: 2).

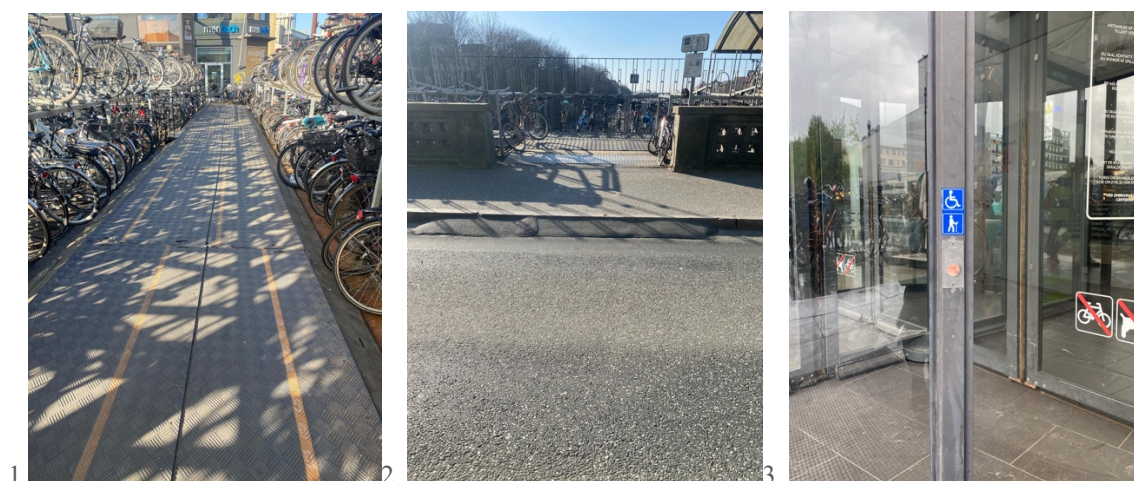
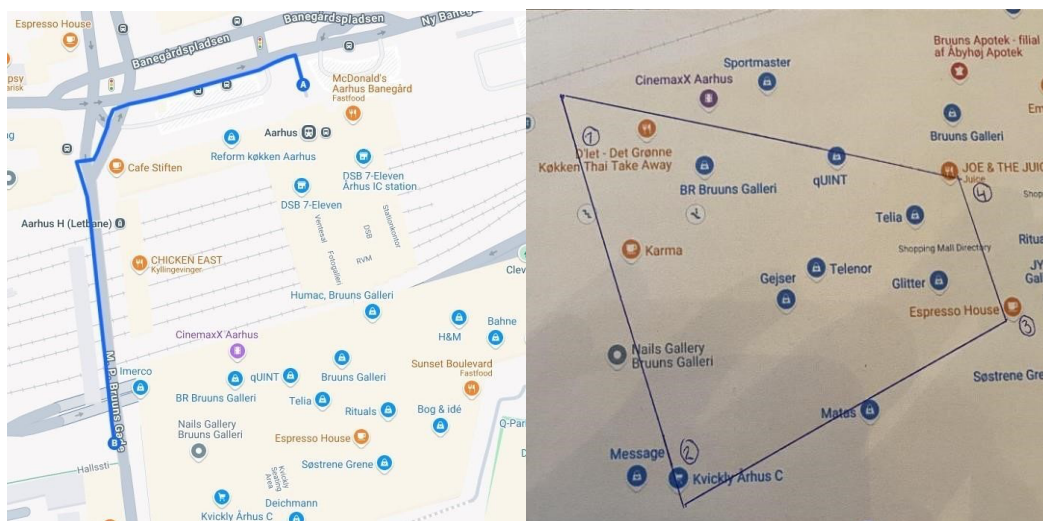
2. Her er et billede af handicaptoiletet i biografen. Selvom det er markeret som handicapvenligt, er det designet for smalt og aflangt, hvilket gør det umuligt for Ulrikke at bruge, da der ikke er plads til hendes kørestol (Walk-along Ulrikke: 4).

3. Her ses et billede af Ulrikkes plads i biografen. Hun fremhæver, at der er god tilgængelighed, da der er tilstrækkelig plads til hendes kørestol, og hun sidder komfortabelt, så hun kan se skærmen uden problemer (Walk-along Ulrikke: 4).

10.3. PETERS RUTE

Fra Bruuns Galleri og den omkringliggende rute

Ruten gennem Bruuns Galleri.



1. Her er et billede, hvor Peter påpeger, at belægningen er meget ubehagelig at køre på (Walkalong Peter: 6).
2. Her er et billede af en høj kantsten, der er vanskelig at komme ned ad, da dens stejle hældning øger risikoen for at falde ud af kørestolen (Walk-along Peter: 6-7).
3. Her er et billede af en knap, der sænker hastigheden på svingdøren i Bruuns Galleri for personer med handicap. Idéen er god, men problemet er, at Peter ikke kan nå den, idet han sidder i kørestol (Walk-along Peter: 7).

10.4. BEMÆRKNINGER FRA SOFUS, LUNA OG AMANDA

Nedenfor vises billeder af de udfordringer i byrummet, som Sofus, Luna og Amanda påpeger - dem jeg ikke foretog walk-alongs med.



1. Sofus påpeger, at denne trappe i Aarhus fungerer som et populært samlingspunkt, hvor mange nyder sommeren. Dog er området utilgængeligt for ham. Han mener at arkitekturen i dette tilfælde skaber barrierer og udelukke visse mennesker fra fællesskabet (Sofus: 13).
2. Luna nævner vejarbejde som en hindring i byrummet, som gør at hun ofte er nødt til at køre ud på vejen for at kunne komme rundt (Luna: 2).
3. Både Ulrikke og Amanda fremhæver Latinerkvarteret som et område i Aarhus de helst undgår på grund af dårlig tilgængelighed. Det ældre byområde er præget af brosten og et væld af butikker, som de har svært ved at få adgang til (Amanda: 6, Ulrikke: 4).



4.



5.

4. Luna fortæller, at det som kørestolsbruger, ikke er muligt for hende at færdes mange steder på Gammel Kongevej, da langt de fleste butikker har et eller flere trin ved indgangen, hvilket gør adgangen svært tilgængelig (Luna: 3).

5. Flere af informanterne fortæller, hvordan elevatorer i byrummet ofte er ude af drift (Amanda: 7, Sofus: 3, Luna: 2). Et konkret eksempel ses på billedet: en elevator i København, der har været ude af drift i flere uger uden at blive repareret.

11. ANALYSESTRATEGI

I dette afsnit præsenteres en tematisk analyse med udgangspunkt i problemformuleringen: *Hvordan oplever mennesker med motoriske handicap byrummet, og kan universelt design bidrage til et mere tilgængeligt og inkluderende byrum?*

Processen begyndte med transskription af det indsamlede materiale, efterfulgt af en åben læsning af interviewene, i tråd med Derek Layders prækodning, for at blive fortrolig med dataene (Jacobsen 2007:268). Dette arbejde identificerede mønstre relateret til problemformuleringen, som derefter blev organiseret i temaer.

Analysen var iterativ, hvor temaerne blev revideret i takt med nye forståelser. De identificerede temaer omfatter:

<i>Fysiske barrierer/manglende universelt design</i>
<i>Anerkendelse/ % anerkendelse</i>
<i>Diskriminerende oplevelser og magt</i>
<i>Mental planlægning</i>
<i>Stigmatisering</i>

Temaet om fysiske barrierer relaterer sig til undersøgelsen af universelt design, mens anerkendelse og mangel på anerkendelse trækker på Honneths teori og diskrimination og magt på Cresswells perspektiv. Mental planlægning og stigmatisering er begge adaptive elementer, da de opstod ud fra empiriske data og afslørede overraskende fund. Analysen viste, at informanterne bruger en stor del af deres mentale ressourcer på at planlægge, inden de bevæger sig ud i byrummet. Derudover blev det tydeligt, hvordan informanterne oplever stigmatisering i byrummet, hvilket førte til inddragelsen af Goffmans teori. Disse opdagelser illustrerer en horisontsammensmeltning, hvor forforståelser udfordres af de empiriske data (Højberg 2013: 303).

De orienterende begreber – anerkendelse, sted og magt – fungerede som vejledende elementer, der både skærpede perspektiverne og åbnede for nye indsigter. I tråd med Layders

tilgang gav disse begreber mulighed for at forbinde aktør- og strukturniveauet, samtidig med at de faciliterede teorimodificering og skabte rum for nye erkendelser, der kunne opstå gennem analysearbejdet (Jacobsen 2007:272-273).

12. ANALYSE

12.1. PRÆSENTATION AF INFORMANTERNE

Informanterne vil blive præsenteret i nedenstående afsnit og er blevet tildelt følgende pseudonymer; Amanda, Sofus, Louise, Luna, Peter og Ulrikke.

Amanda, 36 år og bor i Aarhus. Hun har muskelsvind, har siddet i kørestol siden hun var 15 år og har behov for hjælp døgnet rundt. Hun har en kandidatgrad fra Aarhus Universitet. I dag arbejder hun med at formidle viden til fagfolk om, hvordan forskellige værktøjer – fra softwareprogrammer til hjælpemidler – kan anvendes inden for handicapområdet.

Sofus, 35 år, bor i Aarhus med sin kæreste og deres to børn. Han lever med muskelsvind, sidder i kørestol og har en hjælper døgnet rundt. Til daglig arbejder han i en handicaporganisation i Aarhus, hvor han engagerer sig i at forbedre vilkårene for mennesker med handicap.

Louise, 23 år, bor i Aarhus og har en muskelsvindsdiagnose. Hun kan gå, men bruger indimellem stok eller kørestol. Til daglig studerer hun på Aarhus Universitet.

Luna, 30 år og bor i København med sin mand og deres barn. I 2007 fik hun en virus i rygmarven, der resulterede i tab af førligheden fra livet og ned. I dag sidder hun i kørestol og er uddannet socialrådgiver.

Peter, 61 år, bor i Aarhus og har levet med sklerose i 25 år. Han sidder i kørestol og har brug for hjælp døgnet rundt. Tidligere drev han sit eget firma, men i dag engagerer han sig aktivt i debatten om handicaprettigheder og deltager i politiske beslutningsprocesser, der vedrører mennesker med handicap.

Ulrikke, 43 år, bor i Aarhus og er født med rygmarvsbrok. Hun sidder i kørestol og er medejer af en forening i Aarhus, der arbejder for at forbedre og oplyse om vilkårene for mennesker med handicap.

12.2. EN RUTE I BYRUMMET

I det følgende afsnit vil jeg kort skitsere en vant rute gennem byrummet, som informanterne har beskrevet. Hertil vil jeg med udgangspunkt i Tim Cresswells seks nøgleelementer kaste lys over mobilitetens politiske dimensioner ud fra deres beskrivelser. Formålet er at skabe et grundlag for at forstå, hvordan informanterne dagligt interagerer med byrummet, samt at synliggøre de udfordringer, de møder. De fleste informanter beskriver deres vej til arbejde eller studie og fremhæver forskellige udfordringer, såsom høje trin, ujævne fortove og dårlig belægning (Amanda: 2, Ulrikke: 2, Luna: 2).

Amanda fortæller, hvordan hun føler sig presset til at skynde sig over vejen ved lyskrydsene, før lyset skifter til rødt. Hun oplever et dilemma mellem ønsket om at nå over og risikoen for at belaste sin ryg (Amanda: 2). Louise medgiver også hvordan hun oplever lyskrydsene på hendes daglige rute som særligt udfordrende, når hun bevæger sig til fods, da mange mennesker udviser manglende hensyn og til tider skubber sig forbi for at komme frem (Louise: 2). Dette understreger, hvordan mobilitet ikke kun handler om fysisk bevægelse, men også om, hvordan den opleves kropsligt. Som Cresswell påpeger, kan en rute opleves som enten afslappende eller anstrengende, afhængigt af kroppens betingelser og omgivelsernes udformning (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer). For Amanda er turen over lyskrydsene præget af fysisk ubehag, idet det tempo, hun føler sig tvunget til at opretholde, risikerer at skade hendes ryg. Både Amanda og Louise beskriver et pres for at krydse vejen, før lyset skifter, hvilket peger på, hvordan bevægelse er tæt forbundet med tempo – og hvordan langsomhed kan medføre risiko for at blive skubbet. Det illustrerer ikke blot, hvordan mobilitet kan være præget af ulighed, idet den opleves forskelligt afhængigt af individets ressourcer. Men også hvordan hastighed fungerer som en social ressource, der påvirker individets status i byrummet (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer). Louise påpeger ydermere, at manglen på handicappladser i byrummet (Louise: 15) tvinger hende til at blive kanaliseret væk fra visse områder og finde alternative ruter, hvilket yderligere begrænser hendes bevægelsesfrihed (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer).

Peter fortæller, at han har en hjælper, som også fungerer som chauffør og kører ham rundt i hverdagen. Dette skaber en vis forudsigelighed i hans daglige mobilitet (Peter walk-along: 2). Sofus beskriver ligeledes sin daglige rute til arbejde som relativt problemfri, da han har en hjælper, der kører ham på arbejde. Dog er han ikke på arbejde i den uge, hvor interviewet

finder sted, fordi elevatoren på hans arbejdsplads er ude af drift (Sofus: 2). Med afsæt i Cresswells teori kan dette ses som en mobilitetsbarriere. Ifølge Cresswell indebærer privilegeret mobilitet friheden til selv at bestemme, hvornår og hvordan man bevæger sig (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer). I Sofus' tilfælde betyder den defekte elevator, at han er tvunget til at blive hjemme, hvilket begrænser hans handlefrihed sammenlignet med personer uden samme mobilitetsudfordringer.

Luna beskriver, hvordan der næsten altid opstår uforudsete hindringer på hendes rute, såsom vejarbejde eller biler, der blokerer fortovet. Dette tvinger hende til at køre ud på vejen med sin kørestol (Luna: 2). Hun fortæller desuden, at hendes kørestol er udstyret med en hjælpemotor, hvilket er nødvendigt for hende. Tidligere erfaringer med at falde ud af kørestolen har gjort denne motor essentiel, særligt i mødet med de ujævne underlag, der ofte præger Københavns gader. Hjælpemotoren bidrager derfor ikke blot til fysisk stabilitet, men giver hende også en oplevelse af psykologisk tryghed (Luna: 2). Hendes daglige rute illustrerer, hvordan friktioner (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer) - altså fysisk modstand i byrummet præger hendes daglige mobilitet, da hun ofte møder forhindringer. De mange forhindringer, hun møder, gør det nødvendigt at anvende en hjælpemotor for at opnå en vis grad af komfort.

Ulrikke beskriver, hvordan hun ofte støder på forhindringer i byrummet, både fysiske og sociale. Det kan være affald eller skilte, der fylder på fortovet og gør det vanskeligt for hende at passere (Ulrikke: 2), men også mennesker, der står i vejen og ikke altid flytter sig af sig selv, og som hun derfor må bede om at flytte sig (Ulrikke: 3). Hendes oplevelse illustrerer, hvordan mobilitet påvirkes af både fysiske og sociale friktioner (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer).

Det er tydeligt, at informanterne ofte støder på udfordringer, når de bevæger sig på deres daglige ruter. Da disse ruter er en fast del af deres hverdag, kender de som regel til disse udfordringer, de møder. I et senere afsnit vil jeg undersøge, hvordan informanterne planlægger deres færden, når de navigerer på mindre velkendte ruter. Indledningsvis vil jeg dog beskrive, hvordan de oplever fraværet af universelt design i byrummet.

12.3. INFORMANTERNES MØDE MED FRAVÆR AF UNIVERSELT DESIGN I BYRUMMET

I det følgende afsnit introduceres informanternes erfaringer med fraværet af universelt design i byrummet. Desuden belyses deres opfattelser af universelt design samt perspektiver på, hvordan det kan implementeres i byens rum.

Flere af informanterne beskriver, hvordan bybilledet præges af mange ældre bygninger, hvilket ofte medfører udfordringer som trapper op til indgange og brosten i gaderne (Amanda: 6, Luna: 11, Peter: 11). Peter påpeger, at bygninger, der er over 100 år gamle, blev opført i en tid, hvor man ikke tog hensyn til mennesker med handicap – og derfor fremstår de i dag utilgængelige. Luna udtrykker stor frustration over at færdes på brosten i gaderne. Hun anerkender, at visse bygninger har historisk værdi og er fredede, men mener samtidig, at det ofte sker på bekostning af inklusion. Ifølge hende sender det et signal om, at historiske bygninger vægtes højere end menneskers trivsel og lige adgang i byrummet (Luna: 11).

Lunas oplevelse illustrerer tydeligt, hvordan materialitet påvirker individers muligheder for at færdes i byrummet. Hendes frustration over at bevæge sig på brosten vidner om, hvordan byens fysiske udformning kan udgøre en sanselig og kropslig barriere. Her bliver materialiteten – i dette tilfælde brostensbelægningen – ikke blot et neutralt element i byens arkitektur, men en aktiv medskaber af eksklusion. Når Luna fremhæver, at bevaringen af historiske bygninger og belægninger ofte prioriteres over hensynet til inklusion, peger hun samtidig på, hvordan materialiteten afspejler værdimæssige og politiske prioriteringer. Dermed bliver det tydeligt, at materialitet både er noget, man fysisk sanser og noget, der indgår i større strukturelle og normative beslutningsprocesser om, hvem byrummet er designet for.

Informanterne peger på, at infrastrukturen i Aarhus og København ofte ikke fungerer optimalt, og giver eksempler på dette. Ulrikke nævner for eksempel den nye rampe ved Friheden i Aarhus, som ifølge hende ikke er velfungerende – man ser dårligt under koncerter, og adgangsforholdene er generelt utilstrækkelige. Hun undrer sig over, hvordan man kan bygge noget nyt uden at tænke mere grundigt over tilgængeligheden (Ulrikke: 13). Dette kan tyde på en manglende viden om, hvordan man skaber løsninger, der reelt fungerer for mennesker i kørestol.

Amanda fortæller, hvordan der endelig er kommet ét offentligt toilet i København med loftlift – noget, hun er meget glad for. Alligevel har hun svært ved at stole på, at det virker. To ud af de tre gange, hun har brugt det, har det ikke fungeret ordentligt. Hun beskriver sin skepsis således: *“Det er tit min problematik, at når jeg så bliver lovet noget godt, og man prøver at gøre noget godt, så tør man ikke helt at stole på det alligevel. Fordi hvad nu hvis?”*

(Amanda: 6). Det viser, hvordan Amanda møder løsninger i byrummet, der på papiret ser gode ud, men i praksis ikke fungerer – hvilket skaber en grundlæggende usikkerhed og mistillid.

Dog peger Amanda på, at der er sket en positiv udvikling over de sidste 10-15 år. Hun har tidligere oplevet, at når hun kontaktede organisationer for at gøre opmærksom på tilgængelighedsudfordringer, blev hun ofte mødt med bemærkninger som: *“Ja, det er ærgerligt”* (Amanda: 7) uden at der blev fulgt op. I dag oplever hun en større forståelse og åbenhed – at man lytter, anerkender udfordringerne og mange steder faktisk ønsker at finde løsninger, der inkluderer alle. Hvor hun før blev mødt med afvisning, oplever hun nu, at hendes input bliver taget mere alvorligt (Amanda: 7). Denne udvikling kan forstås som en form for "rytmeændring" (jf. 8.2.2. Mobilitetens politiske dimensioner: Seks nøgleelementer), hvor samfundets opfattelse af universelt design er under forandring. Der ses en gradvis forandring i retning af større opmærksomhed og vilje til at imødekomme de behov, som personer med motoriske handicap har for at kunne deltage aktivt i det offentlige rum, ifølge Amandas erfaringer.

Louise, der bor i Aarhus, fortæller, at hun helt undgår at opholde sig i København, da byen ifølge hende er præget af trapper, brosten og for smalle fortove, som gør den svært tilgængelig (Louise: 14). Luna deler lignende oplevelser og fortæller, at elevatorerne i København ofte er ude af drift –nogle gange i helt op til en måned, uden at der bliver taget hånd om problemet (Luna: 2). Hun oplever, at det i langt de fleste tilfælde – 9 ud af 10 gange – er trapper, der skaber barrierer i bybilledet (Luna: 3). Luna har en klar holdning til universelt design: *“Hvorfor ikke tænke det ind fra starten, og hvorfor ikke få alle med?”* (Luna: 10). Hun understreger, at det ikke koster noget at inkludere flere, og at det burde være en selvfølge. Hun føler dog ofte, at mennesker med handicap bliver betragtet som andenrangsborgere – som nogen man “lige kan parkere et sted” – og dermed som en nedprioriteret gruppe i samfundet (Luna: 10). Hun undrer sig desuden over, at man i nybyggeri ikke automatisk tænker elevatorer ind fra begyndelsen. Ifølge Luna sender fraværet af elevatorer i nye bygninger et signal: Enten at mennesker med motoriske handicap

ikke er vigtige nok, eller at de slet ikke er blevet tænkt med i planlægningen (Luna: 11). Det kan vidne om enten en prioriteringssag – eller om en udbredt uvidenhed i samfundet (Luna: 11).

Amanda mener, at universelt design bør være en selvfølge i moderne byggeri. Som minimum bør der altid være både en trappe og en rampe, så personer i kørestol har mulighed for at komme rundt (Amanda: 16). Samtidig fremhæver hun vigtigheden af, at bymiljøet også tager højde for mennesker med nedsat syn. Selvom hun er bevidst om, at behovene kan være forskellige for personer med motoriske handicap og personer med synsnedsættelser, mener hun, at det er afgørende, at begge grupper bliver tænkt med og inkluderet i udformningen af byrummet.

Sofus giver udtryk for, at han grundlæggende godt kan lide idéen om universelt design, men han peger samtidig på, at det kan gå for vidt, hvis hensynet til inklusion betyder, at man aldrig må lave noget, der ikke rummer alle. Han illustrerer sin pointe med et eksempel: Hvis man for eksempel ikke måtte spille musik på caféer af hensyn til personer med autisme, ville han have svært ved at acceptere det (Sofus: 13). Ifølge Sofus handler det om at skabe så inkluderende rammer som muligt, men også om at erkende, at ethvert valg medfører et fravalg. Han mener, det er urealistisk at tro, at alle altid kan inkluderes i alle rum og sammenhænge. Ligesom Amanda nævner han også, at der nogle gange er direkte modstridende behov – for eksempel ønsker han selv store badeværelser på hoteller, fordi han bruger kørestol, mens blinde typisk foretrækker små badeværelser, hvor de kan orientere sig og støtte sig til væggene. Derfor ser Sofus universelt design som en stærk og vigtig ambition, der kan løse mange udfordringer – men han understreger, at man også må acceptere, at det aldrig vil være muligt at tilfredsstille alle (Sofus: 14).

12.4. MENTALT PLANLÆGNING

Ovenover er der skitseret de udfordringer og begrænsninger, som informanterne oplever i byrummet. Netop fordi deres hverdag indebærer en række barrierer, svarer alle informanter nej til, at de har samme adgang til byrummet som personer uden handicap (Louise: 8, Sofus: 8, Amanda: 5, Luna: 4, Peter: 4, Ulrikke: 5).

Derudover har de fleste informanter det til fælles, at de primært færdes i byrum, hvor de enten er fortrolige med tilgængeligheden eller har en ledsager at følges med. Dette giver dem en følelse af tryghed (Ulrikke: 3, Peter: 3, Louise: 4, Amanda: 5). Sofus beskriver sin

frustration over ikke at have de samme vilkår som personer uden handicap og manglen på friheden til at tage tingene, som de kommer. Han beskriver: *“Jeg er altid nødt til at være sådan en form for projektleder. Forstået på den måde, at jeg altid skal sørge for at være på forkant med tingene”* (Sofus: 3). Her peger Sofus på det mentale arbejde i hele tiden at skulle være på forkant hvilket er nødvendigt for at navigere i byrummet.

Generelt oplever informanterne, at det ikke er ukompliceret at bevæge sig rundt i byrummet. Alle fortæller, at de planlægger deres ture på forhånd, når de bevæger sig ud i byrummet, dog i varierende grad. For eksempel har Louise, der går med stok, lettere ved at tage i biografen, da hun oplever, at de fleste biografer er tilgængelige for hende. Hun bemærker at hun er heldig i forhold til personer i kørestol, for hvem tilgængeligheden ofte er mere begrænset (Louise: 4).

Mental planlægning er således et gennemgående tema blandt informanterne. Når de skal bevæge sig ud på en ny rute eller besøge et ukendt sted, kræver det ofte grundig forberedelse (Luna: 3, Louise: 6, Sofus: 3, Amanda: 16, Peter: 4, Ulrikke: 3). De undersøger typisk tilgængeligheden på forhånd – ofte via internetsøgninger – for at finde ud af, hvor der er parkeringsmuligheder, og om der findes tilgængelige handicaptoiletter (Amanda: 3, Peter: 3, Laura: 3). Amanda udtaler, at hun nogle gange skal planlægge op til 10 dage i forvejen for at deltage i en koncert, og hvis universelt design blev bedre implementeret, ville det fjerne noget af det personlige ansvar, så man i stedet kunne forvente at være med uden problemer (Amanda: 16).

Peter føler også, at han bærer et stort personligt ansvar for selv at planlægge. Han har for eksempel oplevet, at en hjemmeside lovede tilgængelighed på et bestemt sted, men da han ringede for at få yderligere information, viste det sig, at det ikke var muligt for ham at komme dertil, da der var en høj kantsten ved bygningens indgang (Peter: 3). Dette eksemplificerer, hvordan tilgængelighed ikke kun afhænger af selve bygningens faciliteter, men også af de omkringliggende omgivelser. Det illustrerer yderligere den mangel på viden om, hvordan mennesker i kørestol kan bevæge sig rundt, da Peter modtager fejlinformation og derfor selv er nødt til at undersøge forholdene for at sikre sig, at han kan komme ind.

12.5. HJÆLP ELLER MODSTAND I BYRUMMET?

I det følgende præsenteres informanternes erfaringer med både at modtage hjælp og møde modstand fra andre i byrummet.

Amanda, Sofus, Luna og Peter fortæller at de oplever mest hjælp i byrummet (Amanda: 10, Sofus: 9, Luna: 4, Peter: 8). Louise fortæller, at hendes oplevelse af hjælp i byrummet er delt – cirka 50/50 – hvor hun både møder hjælpsomhed og modstand (Louise: 9). Tilsvarende fremhæver Ulrikke, at graden af hjælpsomhed i byrummet synes at variere afhængigt af både alder og køn; hun peger særligt på, at den yngre generation i højere grad er tilbøjelig til at tilbyde hjælp og at kvinder er bedre til at give hjælp (Ulrikke: 10).

Informanternes generelle indtryk er, at folk som udgangspunkt gerne vil hjælpe – for eksempel i situationer som i supermarkedet, hvor varerne på hylderne kan være uden for rækkevidde (Luna: 4, Peter: 8, Ulrikke: 12). De påpeger dog også, at det ofte er nødvendigt selv at bede om hjælp. Dette kan skyldes en vis tilbageholdenhed fra omgivelserne, som ønsker at respektere deres grænser. Når informanterne henvender sig, oplever de dog, at folk gerne vil hjælpe.

Amanda fortæller, at hun altid bliver mødt med en følelse af at være velkommen i Musikhuset. Hun beskriver, hvordan hun bliver mødt som et helt menneske og ikke blot som en "kørestolsbruger" (Amanda: 15), hvilket skaber en følelse af velkomst og ligeværd. Dette kan forstås som en form for relationel anerkendelse, hvor hendes individuelle behov og identitet bliver set og imødekommet. Ifølge Axel Honneths teori om anerkendelse er det afgørende for individets selvforhold, at man oplever sig set og værdsat som et ligeværdigt medlem af fællesskabet (jf. 8.1. Axel Honneth – Anerkendelse). I Amandas tilfælde sker dette gennem personalets imødekommenhed, kendskab til hendes behov og deres måde at interagere med hende på.

Denne form for anerkendelse adskiller sig fra en funktionel tilgang til tilgængelighed, som alene fokuserer på fysiske adgangsforhold. Her bliver inklusion ikke blot et spørgsmål om rammer, men også om det sociale møde – om at blive mødt som den, man er. Når Amanda oplever at blive behandlet med respekt og omtanke, styrker det hendes oplevelse af at høre til og af at have værdi i fællesskabet. Det kan dermed have betydning for hendes selvtillid og selvværd, idet hun ikke reduceres til sit handicap, men anerkendes som en person med rettigheder, behov og ønsker på linje med alle andre.

Amanda påpeger ydermere, at det ikke så meget er mødet med menneskerne i byrummet, hvor hun oplever modstand, men snarere den måde, tingene er designet på i butikkerne – især når det gælder shopping i butikker. Hun oplever, at det kan være svært at komme rundt, da stativer og andre forhindringer ofte fylder meget (Amanda: 10-11). Her udtaler Amanda, at det ikke er menneskerne i byrummet, der skaber modstand for hende, men derimod den fysiske utilgængelighed, som har den største betydning. Den fysiske tilgængelighed har en social dimension, idet den kan være afgørende for muligheden for at deltage og begå sig socialt i byrummet.

12.5.1. ASYMMETRISK HJÆLP?

Ovenstående illustrerer, hvordan informanterne generelt beskriver at modtage hjælp i byrummet. Sofus bidrager med endnu et eksempel, der underbygger dette. Sofus fortæller, at han flere gange har oplevet, at gæster på restauranter gerne flytter sig fra deres borde, hvis der er to etager, og han kun har mulighed for at sidde i stueetagen. Han oplever, at folk gerne vil hjælpe og ofte næsten undskylder for ikke at have taget højde for det på forhånd. Derfor flytter de sig hurtigt for at gøre plads til ham (Sofus: 8).

Denne handling kan ses som en form for social anerkendelse og inklusion, fordi man viser forståelse for Sofus' situation og respekterer de begrænsninger, hans handicap medfører. De øvrige gæster tager hensyn til ham og hans tilgængelighedsudfordringer, hvilket giver ham mulighed for at sidde på restauranten. Man kan argumentere for, at Sofus oplever social anerkendelse, idet de sociale interaktioner skaber et inkluderende rum, hvor han kan føle sig velkommen.

Selvom Sofus beskriver disse hændelser som positive oplevelser i byrummet, kan de også anskues fra en anden vinkel. Det kan være udtryk for en asymmetrisk relation, hvor han – som bruger af kørestol – er afhængig af andres velvilje for at få adgang. I et idealt byrum om fuld inklusion og ligeværd ville der ikke være behov for, at nogen skulle flytte sig; rummet ville fra begyndelsen være tilgængeligt for alle. Set i dette lys kan det tolkes som et udtryk for strukturel ulighed, at Sofus skal være taknemmelig for andres fleksibilitet, fremfor at have ret til adgang på lige fod.

Derudover kan situationen – afhængigt af konteksten – risikere at være ydmygende eller stigmatiserende, fordi den gør hans særlige behov synlige og kræver, at han beder om plads. Dette kan fastholde ham i en rolle som "den anden" — én, der skaber besvær i stedet for at

være naturligt tænkt ind i rummet. Så selvom der er tale om anerkendelse i en social forstand, er den stadig betinget og situationsafhængig, og kan dermed aldrig helt erstatte den oplevelse af selvfølgeligt ligeværd, der opstår, når omgivelserne er designet til at inkludere alle fra begyndelsen.

Yderligere eksempler findes hos Luna og Peter, der begge beskriver, hvordan de oplever hjælpsomhed i byrummet, men hvor relationerne også kan anskues ud fra et asymmetrisk perspektiv.

Luna oplever ofte, når hun er ude i byen med sine veninder, at dørmændene på diskotekerne tilbyder at løfte hende op og ned ad trapperne. Hun understreger, at de ikke er forpligtet til dette, men at de alligevel gerne vil hjælpe, hvilket giver hende en følelse af fysisk tryghed og forudsigelighed, idet at hun ved, at hun kan komme ud igen (Luna: 8). Peter deler en lignende oplevelse, hvor han på et menneskeligt plan ofte møder hjælp, selvom folk ikke er forpligtede til det. Han nævner et eksempel, hvor leveringsfolk bringer et TV til hans hus, og selvom det ikke er en del af deres opgave, tilbyder de gerne at bære det ind, da Peter selv ikke er i stand til at gøre det (Peter: 8).

I både Sofus', Lunas og Peters oplevelser er der tale om venlighed og villighed fra andre mennesker til at hjælpe, selvom hjælpen hverken er institutionelt eller juridisk forpligtet. Men netop fordi hjælpen er frivillig og afhænger af den enkelte persons valg, opstår der en asymmetrisk relation: den hjælpsøgende er sat i en position af afhængighed, mens hjælperen er i en position af kontrol og magt. Det er den ene, der har behov, og den anden, der har magt til at imødekomme det – eller lade være.

I Sofus' tilfælde viser gæsternes hurtige reaktion og undskyldning en social forståelse og respekt. Men samtidig er han stadig afhængig af, at dem der er til stede, har overskud og lyst til at flytte sig. På samme måde må Luna stole på, at dørmændene har tid og lyst til at løfte hende op ad trapperne, og Peter må håbe, at leveringsfolkene er venlige nok til at bære TV'et ind. Alle tre bliver dermed gjort afhængige af andres vilje og overskud, hvilket kan skabe usikkerhed og uforudsigelighed. Hjælpen i byrummet kan opleves som omsorgsfuldt, men det kan også skabe følelser af sårbarhed, ulighed og ufrivillig afhængighed – og i nogle tilfælde endda ydmygelse, hvis man føler sig til besvær.

Et kritisk blik på de beskrevne hjælpesituationer rejser spørgsmålet: hvem anses som berettiget til hjælp i byrummet? Er det alle mennesker med et synligt behov, eller er det snarere dem, som fremstår som særligt sympatiske, taknemmelige eller imødekommende?

Dette spørgsmål peger på en mulig selektivitet i den uformelle hjælpsomhed, som ikke nødvendigvis er ligeligt fordelt. Hjælpen er ikke institutionelt garanteret, men afhænger af den enkelte forbipasserendes opfattelse af situationen og personen, der har behovet. Det betyder, at ikke alle nødvendigvis vil modtage samme støtte i lignende situationer. Et interessant kritisk spørgsmål opstår i forlængelse af Lunas oplevelse, hvor dørmændene på natklubber hjælper hende ved at løfte hende op og ned ad trapperne. Men hvad nu, hvis det ikke var en ung kvinde, men en mand i kørestol? Ville hjælpen stadig blive tilbudt i samme grad og med samme selvfølgelighed? Dette åbner for en diskussion om, hvorvidt hjælpsomhed også formes af kønnede forestillinger om, hvem der "fortjener" omsorg i byrummet.

Selvom undersøgelsen viser flere eksempler på venlighed og spontane hjælpsomme handlinger, kan den ikke konkludere, at denne hjælp gives universelt eller konsekvent. Det åbner for et muligt ulighedsaspekt, hvor sociale normer og ubevidste fordomme kan spille ind i, hvem der bliver hjulpet, og hvem der ikke gør.

12.6. DISKRIMINATION I BYRUMMET

Selvom informanterne generelt oplever hjælp i byrummet, har de alle, undtagen Peter, også haft dårlige oplevelser både i form af diskrimination fra mennesker og tilgængelighedsproblemer i byrummet. Jeg vil i følgende afsnit først skitsere de dårlige oplevelser i mødet med andre mennesker, og dernæst dårlige oplevelser med tilgængeligheden i byrummet.

Amanda beskriver to oplevelser, der afspejler ubehagelige møder med mennesker i byrummet. Den første oplevelse fandt sted, da hun var ude at spise med sin far og veninde på en restaurant. Da de var færdige med at spise og skulle betale, valgte tjeneren at æle hende på kinden og sagde, at hun håbede, det havde været en god oplevelse at være på restauranten. Amanda fortæller at oplevelsen får hende til at føle sig behandlet som et barn eller et undermenneske (Amanda: 12).

Det første eksempel fra Amanda illustrerer et overdrevent og misforstået forsøg på at inkludere hende. Det næste eksempel viser derimod, hvordan folk også kan ignorere hende i byrummet. Dette sker ofte, når hun er sammen med sin hjælper, hvor folk i stedet for at henvende sig til hende, henvender sig direkte til hjælperen. Hendes anden ubehagelige

oplevelse fandt sted i en butik, hvor en ekspedient kun henvendte sig til hendes hjælper og ignorerede Amanda, selvom hun tre gange stillede et spørgsmål til ham.

Hun udtaler: *“Han kiggede ingen gang på mig. Men blev ved med at kigge på min hjælper. Så begyndte jeg så at spørge om tingene igen. Og så spørger han min hjælper en gang til: “Nåå men hvad var det jeg skulle hjælpe med?”. Så sagde min hjælper igen: “Altså hun sidder lige der. Hun har lige snakket”. Og så endte min hjælper med at gå ud af butikken, fordi hun blev så sur over situationen”* (Amanda: 12).

I det første eksempel, hvor tjeneren ærer Amanda på kinden, er der muligvis en intention om omsorg eller inklusion. Men handlingen ender i stedet med at reducere hende til et barnligt objekt for medlidenhed snarere end et subjekt med ligeværdig social status. Dette er ikke udtryk for egentlig solidarisk anerkendelse, men snarere en paternalistisk gestus, som fratager Amanda sin voksne identitet og dermed hendes sociale værdighed. I Honneths optik er dette et eksempel på manglende anerkendelse i den solidariske sfære, da Amanda ikke behandles som et individ med selvstændige evner og integritet, men som en person, der primært vækker medfølelse. Tjenerens handling underminerer hendes selvrespekt og hendes moralske værdighed, da hun ikke bliver anerkendt som et ligeværdigt menneske i fællesskabet, hvilket kan opfattes som en krænkelse af hendes rettigheder som individ.

Det andet eksempel viser en oplevelse af usynliggørelse. Her oplever Amanda social eksklusion, da ekspedienten i butikken taler hen over hovedet på hende og ignorerer hendes forsøg på kontakt. Ifølge Honneth kan fraværet af anerkendelse i sådanne sociale interaktioner skade individets selvforhold, særligt selvrespekten og følelsen af at være et handlende og taleberettiget subjekt i det sociale rum (jf.

8.1. Axel Honneth – Anerkendelse). Amanda bliver ikke blot overset, men frataget sin stemme og position som ligeværdig deltager i interaktionen, hvilket kan have en negativ indvirkning på hendes oplevelse af identitet og selvværd (jf. 8.1. Axel Honneth – Anerkendelse).

Begge situationer illustrerer, hvordan mennesker med motoriske handicap ikke blot kan opleve fysiske barrierer i byrummet, men også sociale – når de ikke mødes med reel anerkendelse, men enten med overdreven medlidenhed eller total ignorering. Ifølge Honneth udgør dette et brud på de normer for gensidig anerkendelse, som er grundlæggende for en velfungerende identitet (jf. 8.1. Axel Honneth – Anerkendelse).

Disse oplevelser viser også, hvordan restauranten og butikken for Amanda går fra at være neutrale rum til at blive steder, fordi de får en følelsesmæssig og social betydning. Som Cresswell understreger, er et sted ikke blot en fysisk lokation, men en meningsbærende kontekst formet af menneskelige erfaringer (jf.

8.2.1 Magt og mobilitet). I kraft af de krænkende møder Amanda oplever, bliver disse steder ladet med en negativ betydning, som farver hendes opfattelse af dem fremover. Dermed viser eksemplerne, hvordan steders mening formes gennem sociale interaktioner og anerkendelse – eller mangel på samme.

På baggrund af Peters fortællinger fremstår han som den informant, der i mindst grad oplever modstand i byrummet. Han udtrykker, at han ser det som sit eget ansvar at bede om hjælp – og at han som oftest modtager den, når han gør det (Peter: 8). Han beretter desuden, at han sjældent har været udsat for nedværdigende eller stigmatiserende oplevelser i byrummet og generelt møder venlighed og imødekommenhed fra omgivelserne (Peter: 8). Det faktum, at Peter ikke beretter om ubehagelige oplevelser i byrummet, kan dog tolkes på flere måder. En mulig tolkning er, at det kan være et forsøg på at undgå stigmatisering og opretholde sin identitet i samfundet, hvor mennesker med handicap ofte kan blive mødt med medlidenhed eller reduceret til deres fysiske tilstand. I stedet for at fokusere på de udfordringer og barrierer, han måtte møde, vælger Peter at fremhæve de venlige og imødekommende reaktioner, han oplever fra sine omgivelser. Dette kan forstås som en form for ‘rolle’ han spiller, hvor han forsøger at styre den måde, han bliver opfattet på i sociale interaktioner. Goffman hævder, at personer med et stigma ofte tilpasser deres fremtoning for at beskytte sig mod nedværdigende behandling og opretholde et positivt selvbillede (jf. 8.3. Erving Goffman – Stigmatisering og det sociale samspil). Dette kan tolkes som et forsøg på at Peter beskytter sin identitet og sikre, at han ikke bliver defineret af sit handicap, men i stedet opfattes som en ligeværdig deltager i samfundet.

Peters oplevelser kan også skyldes individuelle faktorer som hans personlighed, hans selvværd eller en generelt positiv livsindstilling, som gør, at han ikke føler sig ramt af diskriminerende oplevelser i samme grad som de andre. En anden væsentlig forklaring kan være hans alder: Peter er 61 år og dermed den ældste af informanterne. Han har levet med sit handicap i 25 år og kan derfor have opnået en anden form for accept og ro i sin situation. Det kan gøre ham mere modstandsdygtig over for potentielle krænkelser – eller måske blot bedre til at lægge dem bag sig. Endelig kan det også skyldes, at Peter ganske enkelt har været heldig og ikke har oplevet samme grad af diskrimination som de andre. Der findes således

flere mulige forklaringer på hans fortælling, og det er ikke muligt at drage en entydig konklusion.

Selv om Peter føler sig mødt med venlighed, oplever han dog af og til, at folk udviser berøringsangst, især dem, der ikke ønsker at "generere" ham. Han kan især godt lide når børn kommer over og spørger ham, hvorfor han sidder i kørestol, idet han værdsætter deres nysgerrighed. Han finder det ærgerligt, når forældre trækker børnene væk, da han gerne vil have, at folk spørger ham direkte i stedet for at ignorere hans tilstedeværelse (Peter walkalong: 12). Dette kan føre til en følelse af, at han bliver undgået eller overset. Det kan argumenteres, at børns tilgang er præget af nysgerrighed og umiddelbarhed, som ikke er forankret i et stigmatiserende blik. Det kan også afspejle, hvordan nogle mennesker reagerer perpleks og akavet i situationer, hvor de gerne vil gøre det rigtige, men ikke ved hvordan. For Peter er det vigtigere at blive mødt med nysgerrighed, og han oplever det som en lettelse, når folk henvender sig direkte i stedet for at forsøge at gætte sig frem til hans situation (Peter walk-along: 12).

Man kan argumentere for, at mødet med andre i byrummet for Peter ikke blot handler om praktisk hjælp, men også om en form for social anerkendelse og normalisering af hans situation. Som nævnt tidligere er anerkendelse i den solidariske sfære afgørende for individets oplevelse af selvrespekt og spiller en central rolle i muligheden for selvrealisering og følelsen af at være en værdifuld del af fællesskabet. Når Peter oplever at blive mødt med venlighed og åbenhed, kan det tolkes som udtryk for denne form for anerkendelse. At blive behandlet med ligeværdighed – er i Honneths forstand med til at styrke individets selvtillid og selvrespekt (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). For Peter kan disse interaktioner dermed fungere som en måde at normalisere hans tilstedeværelse i det offentlige rum og nedbryde fordomme. Det kan ligeledes bidrage til at mindske den berøringsangst, som mange oplever i mødet med mennesker med motoriske handicap. På den måde viser Peters oplevelser, hvordan social anerkendelse også handler om ligeværd - et ideal, der netop står centralt i Honneths anerkendelsesteori.

12.6.1. MAGT I BYRUMMET

I det følgende afsnit præsenteres yderligere eksempler fra informanterne, hvor de har oplevet diskrimination i byrummet, med særlig fokus på, hvordan personer uden handicap kan udøve magt over personer med motoriske handicap. Fokus vil være på Honneths teori om anerkendelse, Cresswells perspektiv på magt samt Goffmans teori om stigmatisering.

Som Cresswell påpeger, er hastighed en værdifuld ressource, hvilket også gør sig gældende i byrummet, hvor personer med motoriske handicap ikke altid har mulighed for at leve op til den hastighed, der forventes. I den forbindelse beskriver Louise en oplevelse, hvor hendes begrænsede mobilitet forhindrede hende i at følge den ønskede hastighed.

Hun fortæller, hvordan hun en dag skal med bussen sammen med sin kæreste. Da hun ikke står forrest i køen, tager det lidt tid, før hun når hen til døren. Kæresten løber hen til chaufføren og beder ham vente, samtidig med at han forklarer, at Louise er gangbesværet. Chaufføren bliver alligevel meget utålmodig og accelererer for at signalere, at hun skal skynde sig, mens alle passagererne kan følge med. Da hun endelig kommer ind i bussen, takker hun chaufføren for at have ventet, men han reagerer blot med et surt blik, mens han hilser venligt på de andre passagerer (Louise: 9).

På grund af sin begrænsede mobilitet er Louise i denne situation til "besvær" i byrummet, da hun ikke kan opretholde den hastighed, der forventes af hende fra buschaufføren. Hastighed bliver dermed en magtressource, og når et individ ikke kan følge med, risikerer det at blive socialt ydmyget. I denne situation befinder chaufføren sig i en magtposition, da han har mulighed for at vælge ikke at vente på hende. Det er også forbundet med social status, idet Louise opfattes som en afviger, der ikke kan følge med tempoet i byrummet. Louise fortæller, at hun i sådanne øjeblikke føler sig forkert og i vejen for andre i byrummet, samt at hun oplever sig selv som et let offer for ydmygelse (Louise: 9). Louises oplevelse af at være "forkert" og "i vejen" trækker på Goffmans teori om stigmatisering, hvor Louise afviger fra det, der socialt og kulturelt betragtes som "normalt". Hendes krop og bevægelighed bliver synlige markører på denne afvigelse. Stigmatiseringen kan præge hendes syn på sig selv og skabe en oplevelse af en 'ødelagt identitet'. Den sociale afvisning kan internaliseres og over tid resultere i skam (jf. 8.3. Erving Goffman – Stigmatisering og det sociale samspil).

Sofus beskriver også en ubehagelig oplevelse i byrummet, hvor han blev nægtet adgang til en restaurant. Sofus og hans venner kom ind på restauranten og selvom der var mange ledige borde, fik de at vide, at der ikke var plads. Da de forsøgte at få en forklaring, blev de ikke mødt med en forklaring, men tjeneren gentog blot, at der ikke var plads. Sofus mener, at årsagen kunne være, at personalet ikke følte sig trygge ved at have ham, idet han sad i kørestol og at de måske antog, at han ville spise på en "grim" måde (Sofus: 8-9).

I dette tilfælde bliver Sofus ikke givet den respekt, som hører til et ligeværdigt menneske – han bliver afvist uden at få en rationel forklaring. Hans ret til at blive behandlet ordentligt og

med værdighed bliver krænket, og det kan argumenteres at han bliver reduceret til sit handicap. Således kan Honneths teori om anerkendelse hjælpe med at forstå, hvordan Sofus' oplevelse ikke blot handler om fysisk adgang, men om en dybere, social og moralsk krænkelse, hvor hans menneskelige værdighed og status som ligestillet individ bliver undermineret.

Denne form for magt kan også ses som en strukturel magt, der handler om, hvordan de fysiske rum, som mennesker bevæger sig gennem, er indrettet og designet ud fra normer, der udelukker visse grupper. Restaurantens rum kan være designet på en måde, der ikke nødvendigvis tager hensyn til personer med handicap, og dette betyder, at Sofus' ret til at være til stede i det rum bliver undergravet. Cresswell beskriver, hvordan magt over rum ikke kun handler om, hvem der har fysisk adgang, men også om, hvordan sociale relationer og normer for opførsel i et givent rum udøver magt over, hvordan vi ser på hinanden og hvem der hører til (jf. 8.2.1 Magt og mobilitet).

Omvendt, hvis man ser på situationen fra en anden vinkel, kan man argumentere for, at Sofus har internaliseret en forståelse af sig selv og dermed tolker situationen på en anden måde end det, tjenerens hensigt egentlig var. Han antager måske, at bordene ikke var optaget, og at folk antog, han ville spise på en "grim" måde, selvom dette ikke nødvendigvis kan bekræftes. Denne fortolkning kan være et tegn på manglende selvværd i den sociale sfære, som kan være et resultat af tidligere dårlige oplevelser i byrummet. Sofus har muligvis skabt en fortælling om, at han bliver afvist på grund af hans handicap, selvom der faktisk kan være andre årsager til afvisningen. Han giver også et eksempel, hvor han udtaler, at han i højere grad ville kunne forstå en afvisning, hvis det drejede sig om en person der var svær spastisk. Han udtaler:

“Hvis det var tilfældet med en eller anden, som var meget spastisk. Altså du ved, hvis man kørte maden rundt og sagde lyde. Så kan jeg jo sætte mig ind i, det er ikke i orden, men jeg kan jo bare sætte mig ind i, hvad deres tankegang har været i forhold til at sige nej. Men med mig, det kan jeg ikke. Det forstår jeg faktisk ikke” (Sofus: 12-13).

Man kan her argumentere for at han positionerer sig selv i modsætning til et stigmatiseret billede af “den besværlige handicappede” og forsøger dermed at legitimere sin ret til deltagelse. Ifølge Goffman kan dette ses som en måde at håndtere stigma på: Ved at distancere sig fra en negativ stereotype forsøger han at påvirke, hvordan han bliver opfattet, og vinde adgang til det sociale rum på egne præmisser. Det er samtidig et eksempel på,

hvordan personer med handicap nogle gange tvinges til at iscenesætte sig selv som “acceptable” for at blive inkluderet (jf. 8.3. Erving Goffman – Stigmatisering og det sociale samspil). Der kan argumenteres for at Sofus forsøger at afgrænse sig fra en stereotyp forestilling om en “uroelig” eller “udfordrende” handicappet person og positionerer sig i stedet som en “acceptabel” version, der ikke fortjener eksklusion.

Dette understøttes af Honneth, der fremhæver, at et vedvarende fravær af anerkendelse og social agtelse kan undergrave individets positive selvforhold (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). Når mennesker gentagne gange oplever manglende anerkendelse, risikerer de at miste troen på deres egen værdi – hvilket kan være tilfældet i Sofus’ fortolkning af situationen. Denne oplevelse af moralsk krænkelse kan enten føre til resignation eller fungere som en drivkraft for kampen om anerkendelse (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). I Sofus’ tilfælde synes nægtelsen af adgang til restauranten at aktivere netop en sådan drivkraft. Han påpeger, at han via sine mange følgere og platforme på LinkedIn har mulighed for at påvirke restaurantens omdømme, hvis han vælger at dele episoden offentligt. Her vil magtforholdet kunne vendes: Sofus udtrykker, at han ville kunne presse restauranten til at undskylde (Sofus: 10), hvilket kan tolkes som et forsøg på at genvinde kontrol og opnå oprejsning. Denne kamp for at holde restauranten ansvarlig peger på et ønske om social anerkendelse og retfærdighed – og kan dermed læses i forlængelse af Honneths pointe om, at krænkelse af ens værdighed kan katalysere modstand og en kamp for at blive anerkendt.

12.6.2. ØNSKET OM LIGEVÆRD

Informanterne beskriver, hvordan de ønsker at blive behandlet på lige fod med andre og anerkendt som de personer, de er. Ligeværdighed i byrummet handler ikke kun om at undgå diskrimination eller at blive overset, men også om ikke at blive mødt med overdrevet hensynsfuldhed, da det kan føles lige så belastende og nedværdigende.

Luna fortæller, at hun til tider oplever en overdrevet hensynsfuld adfærd. For eksempel når folk skal passere hende på gaden, tager de ofte en stor omvej eller klatrer nærmest op i lygtepælene for at undgå hende. Selvom hun værdsætter den venlige intention bag, at folk forsøger at gøre plads til hende, ønsker hun egentlig bare at blive behandlet som alle andre og at folk passerer hende på samme måde, som de ville passere en person uden handicap (Luna: 4). Både Luna og Amanda oplever, at folk roser dem for at være ude i byrummet med kommentarer som: *“Ej, hvor er det dejligt at se dig her”* (Luna: 6, Amanda: 11). Luna finder

disse bemærkninger nedværdigende og ønsker ikke at blive behandlet som et barn i det offentlige rum (Luna: 7). Luna og Amanda bliver sat i en stigmatiserende position, når de roses for at tage ud i byrummet, alene fordi de har et handicap. Det kan være med til at underminere Luna og Amanda og markere en magtforskel, idet det signalerer at personen er overrasket over, at de har bevæget sig ud i byrummet. Luna og Amanda beskriver, hvordan de ikke ønsker at blive fremhævet som "modige" eller "inspirerende" for at gøre almindelige ting, som at færdes i byrummet. Når de møder denne type opmærksomhed, mindes de om, at de ikke betragtes som normale deltagere i det sociale fællesskab.

En anden form for patroniserende adfærd ses i Ulrikkes oplevelser, hvor hun flere gange er blevet kaldt 'lille ven' i byrummet – noget, hun finder frustrerende (Ulrikke: 8). Denne udtryksform kan ses som en form for infantilisering, som kan virke både nedværdigende og stigmatiserende, fordi den underminerer hendes autonomi og værdighed. Det underminerer hendes selvidentitet og kan dermed påvirke hendes selvværd negativt – noget, Honneth netop fremhæver som en konsekvens af manglende anerkendelse. Når Ulrikke bliver infantiliseret i det offentlige rum, afspejler det også en magtstruktur, hvor personer med handicap ikke tilskrives samme autoritet som andre (jf. 8.2.1 Magt og mobilitet). Det sprog, der bruges til at omtale hende, fungerer som en social grænsekontrol, der placerer hende lavere i det sociale hierarki.

13. TILGÆNGELIGHED OG INKLUDERING I BYRUMMET

I det foregående er det blevet belyst, hvordan informanterne oplever sociale barrierer, herunder følelsen af ikke at blive anerkendt eller opleve diskriminerende behandling. I det følgende vil fokus være rettet mod, hvordan manglende fysisk tilgængelighed i byrummet begrænser informanternes bevægelsesfrihed og de sociale konsekvenser, det kan medføre. Det er dog vanskeligt at adskille sociale og fysiske barrierer fuldstændigt, da fysiske barrierer også påvirker individets mulighed for social deltagelse. Dette afsnit vil derfor også berøre diskriminerende erfaringer, men hovedvægten vil være på, hvordan fysiske barrierer skaber hindringer og påvirker informanterne.

13.1. NÅR MAN OPLEVER AT VÆRE UDELUKKET FRA FÆLLESSKABET

Flere informanter nævner, at de nyder at gå til koncerter og værdsætter, at der tilgængelige områder, hvor personer i kørestol kan opleve musikken. De sætter pris på, at der er tilgængelighedsmuligheder, men har dog oplevet at blive afskåret fra fællesskabet og "hvor det

sker”, idet de ofte står isoleret. Flere har oplevet, at de ikke må opholde sig på gulvet blandt de andre koncertgæster, men i stedet henvises til en afskærmet tribune – fysisk adskilt fra stemningen og samværet med resten af publikum (Amanda: 13, Luna: 5, Ulrikke: 13). Denne oplevelse skaber en følelse af at blive ekskluderet på baggrund af deres handicap, hvilket kan opfattes som både diskriminerende og ydmygende. Informanterne udtrykker at det står klart, at de ikke er på lige vilkår med de andre deltagere, og derfor tvinges til at befinde sig i en isoleret position. Selvom de værdsætter tilgængeligheden og glæder sig over at kunne deltage i koncerterne, tager det alligevel noget af oplevelsens glæde fra dem (Amanda: 14, Luna: 5, Ulrikke: 14).

Dette illustrerer, hvordan mobilitet kan ses som en ressource, der ikke er ligeligt fordelt. Der opstår et rumligt hierarki, hvor nogle kan bevæge sig frit, mens andre er "tvunget" til at befinde sig et bestemt sted. Det kan godt være, at man får lov at komme ind til koncerten, men hvordan føles det at være der? Føles det inkluderende, og føler man sig som en del af fællesskabet? Cresswell vil beskrive dette som en form for social og rumlig eksklusion, hvor den fysiske mobilitet ikke nødvendigvis fører til social inklusion. Denne oplevelse understreger, at steder ikke er neutrale, men skabes af de sociale praksisser og magtrelationer, der finder sted i dem (jf. 8.2.1 Magt og mobilitet). Her bliver den fysiske materialitet, såsom ramper, tribuner og afskærmede områder, centrale faktorer i den sociale oplevelse, og kan bevidst eller ubevidst forme adgangen til det sociale rum og skabe både inklusion og eksklusion. Ifølge Luna føles det som en form for barnliggørelse og en anelse pinligt at stå isoleret og ikke blandt alle de andre (Luna: 5). Det peger på, at stedets materialitet – det vil sige den måde rummet er fysisk organiseret på – har direkte indvirkning på, hvordan mennesker føler sig anerkendt og inkluderet i fællesskabet.

En ting er at blive udelukket fra at deltage i en koncert på lige fod med andre, men noget helt andet er at få frataget sine rettigheder – noget, Amanda ser som et stort nederlag for demokratiet. Hun påpeger, at mange ungdomspartier mangler tilgængelighed i form af elevatorer, hvilket udelukker personer i kørestol. Hun beskriver det som et nederlag for både fællesskabet og medborgerskabet og tilføjer: *“Det er en ret vild udelukkelse af mennesker på den måde. Der hvor alle burde komme til orde, og det er derfor at jeg siger at det burde selvfølgelig være ulovligt alle steder, at man ikke kan komme ind”* (Amanda: 8). For Amanda er det, at unge med handicap ikke har adgang til ungdomspartier, et direkte brud på retten til at deltage i demokratiet. Hun ser det som en fratagelse af den retslige sfære, hvor man bør have autonomi og mulighed for at påvirke politiske beslutninger. For hende er det essentielt

at blive anerkendt som et ligeværdigt medlem af samfundet, hvor hun kan deltage og gøre sin stemme gældende.

Louise har også erfaret, hvordan manglende tilgængelighed begrænser hendes muligheder for at blive inkluderet. På en studietur til København med sin gymnasieklasse sad hun alene på værelset tre ud af de fire aftener, da ingen ville følges med hende rundt i byen. Hun udtaler følgende:

“Jeg tænker det fordi, at de så det som et kæmpe benspænd at skulle have mig med. Det ville betyde, at de skulle tage hensyn til, hvad der er tilgængeligt, og at de skal vente, og at de skal være opmærksomme på at få mig med. Altså man mister på en måde lidt spontaniteten i at være på tur med mig. Og det forstår jeg godt, men det gør stadig virkelig ondt” (Louise: 5).

Her fortæller Louise, at hun tror at hendes studiekammerater ikke gad, at følges med hende, fordi man skal vente på hende og mister spontaniteten. Hun udtaler også at det gør ondt ikke at blive inkluderet i fællesskabet. Udsagnet viser også hvordan der sker en dobbelt form for anerkendelsesmæssig eksklusion. I den retslige sfære kan man identificere en kritik af samfundets utilstrækkelige tilgængelighed. Det faktum, at der kræves særlige hensyn og planlægning for at inkludere hende i sociale aktiviteter, peger på, at hun ikke har samme adgang til byrummet som andre. Ifølge Honneth er det centrale i den retslige sfære, at individet anerkendes som ligeberettiget borger med samme rettigheder og muligheder (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). Når fysisk tilgængelighed ikke er givet, kan det opleves som et brud på denne ligestilling og føre til eksklusion.

Samtidig berører citatet i høj grad den solidariske sfære, hvor Louise søger anerkendelse gennem sociale fællesskaber. Her handler anerkendelse om at blive værdsat som et aktivt medlem af fællesskabet og opleve, at man har noget værdifuldt at bidrage med (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). Hun oplever i stedet, at hendes deltagelse opfattes som en byrde – "et kæmpe benspænd" – hvilket underminerer hendes følelse af værdi og tilhørsforhold. Dette kan tolkes som en krænkelse i den solidariske sfære, hvilket ifølge Honneth på længere sigt fører til tab af værdighed og selvrespekt (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer).

Dette kan også analyseres gennem Tim Cresswells mobilitetsteori, især hans begreb om friktion. Det handler om, hvem der har mulighed for at bevæge sig frit, og hvem der oplever friktion – altså modstand eller begrænsninger i deres bevægelse. I citatet med Louise fremgår det, at hun oplever, at hendes bevægelse er forbundet med praktiske og sociale forhindringer. Hendes deltagelse kræver planlægning, hensyntagen og afvigelse fra det spontane – hvilket

både er en form for friktion og et udtryk for manglende mobilitetsprivilegium. Mens andre frit kan bevæge sig, oplever hun, at hendes mobilitet er underlagt både fysiske begrænsninger og sociale hensyn, hvilket fører til en oplevelse af eksklusion.

Derudover tydeliggør citatet, at mobilitet ikke kun handler om fysisk bevægelse, men også om social deltagelse og identitet – præcis som Cresswell fremhæver. I dette tilfælde bliver mobilitet en politisk størrelse præget af magt, idet hendes begrænsede bevægelsesfrihed overlader beslutningen om social inklusion til klassens vilje til at inkludere hende. Når mobilitet begrænses, begrænses også personens mulighed for at deltage i fællesskabet på lige fod, hvilket knytter hans teori tæt til Honneths forståelse.

Dog oplever Louise i dag at være en del af et fællesskab, hvor hun føler sig betydningsfuld og mødt med værdighed. Hendes nye studiekammerater på universitetet er opmærksomme på at inddrage hende og vælger bevidst steder, hvor de ved, at hun har mulighed for at deltage. Hun udtaler desuden, at hun nu kan se, at hendes gymnasieklasse ikke fungerede godt, og at hun i dag trives i et fællesskab (Louise: 11– 12). Louise modtager i dag social værdsættelse, hvilket bidrager til, at hun kan genvinde sin følelse af værdighed og tilhørsforhold.

14. FRA FRUSTRATION TIL FORVANDLING: URETFÆRDIGHED SOM DRIVKRAFT

En fællesnævner for næsten alle informanterne er, at de kan betragtes som handlingsorienterede, når de møder modstand. Flere af dem kan betragtes som aktivistiske personer, der ikke blot tilpasser sig udfordringer, men også forsøger at skabe forandring gennem deres handlinger (Amanda: 3, Sofus: 11, Peter walk-along: 10, Ulrikke: 18).

Som nævnt tidligere kan oplevelsen af ydmygelse eller uretfærdighed enten føre til resignation eller fungere som en drivkraft i kampen for anerkendelse (jf. 8.1.1. Tre anerkendelsessfærer). Amanda, Sofus, Peter og Ulrikke engagerer sig alle aktivt i arbejdet med rettigheder for mennesker med handicap i deres dagligdag, hvilket gør dem til tydelige fortalere for handicaprettigheder. Deres engagement rækker desuden ind i fritiden, hvor de fortsat arbejder for bedre tilgængelighed og rettigheder i byrummet (Amanda: 3, Sofus: 9, Peter walk-along: 10, Ulrikke: 18).

Amanda udtaler blandt andet hvordan hun i 10 år har kæmpet for at få en elevator i biografen Øst For Paradis i Aarhus, som i dag er lykket (Amanda: 3). Det er noget hun længe har kæmpet for, men er blevet ved indtil det er lykket. Hun har en kampgejst som også er drevet af at hendes mor har opdraget hende til at ikke at sætte sig over i et hjørne for at brokke sig,

men tage sagen i egen hånd og oplyse folk. Hvis folk ikke ved at der er et tilgængelighedsproblem, skal man rejse sig op og informere om det. På den måde kan man skabe forandring (Amanda: 17).

Sofus fortæller, at hans platform giver ham en stemme til at skabe forandringer, særligt når han bruger LinkedIn til at dele de uretfærdigheder, han oplever i forhold til tilgængelighed i byrummet. Når han deler disse oplevelser, opstår der ofte debatter. Et konkret eksempel er en episode med Mols Linjen, hvor Sofus opdager, at der ganske vist er en handicapplads i kantinen – men den er indrettet sådan, at man sidder med ansigtet vendt mod en væg, uden mulighed for at have nogen ved sin side. Dette betyder, at personer i kørestol kun kan sidde alene, uden deres hjælper eller selskab, hvilket ifølge Sofus signalerer, at Mols Linjen anerkender personer med handicap, men ikke deres ret til socialt samvær under måltider. Han delte sin oplevelse i et opslag, der nåede 160.000 mennesker, hvilket fik Mols Linjen til at kontakte ham for at drøfte mulige ændringer (Sofus: 11). På et strukturniveau kan dette bidrage til at forbedre tilgængeligheden i byrummet, mens det på et aktørniveau kan give Sofus en følelse af handlekraft og anerkendelse af hans stemme, idet han oplever, at han personligt kan påvirke og ændre forholdene.

Peter og Ulrikke fortæller også hvordan de udfører politisk arbejde i håbet om bedre tilgængelighed for mennesker med motorisk handicap. Når grupper oplever diskrimination, kan det føre til en kollektiv mobilisering af kampen for anerkendelse, hvilket kan ses i Peter og Ulrikkes tilfælde. Peter og Ulrikke læser blandt andet materiale igennem fra Aarhus Kommune, hvor de undersøger om tilgængelighedsmulighederne er skrevet ind og bliver levet op til reglerne. Hvis dette ikke er tilfældet, indsender de en klage til byrådet og arbejder videre på det derfra (Peter walk-along: 10). Ulrikke fortæller, at hun kortvarigt kan føle sig opgivende, når hun møder modstand, men at hendes gåpåmod aldrig forsvinder. Hun understreger, at hun og andre vil fortsætte med at kæmpe for at skabe en by, der er til for alle. Hun udtaler at det simpelthen er et spørgsmål om stædighed og rettighedssans (Ulrikke: 16). Selvom det til tider kan være udfordrende, kan man argumentere for, at Ulrikke, Peter og deres øvrige samarbejdspartnere oplever et solidarisk fællesskab. I denne kontekst er solidariteten ikke kun rettet mod samfundet generelt, men også indad i gruppen, hvor de deler et fælles mål og en fælles erfaring af at være ekskluderet eller marginaliseret. Denne form for solidarisk fællesskab kan styrke gruppens sammenhold og give dem energi og motivation til at fortsætte deres politiske arbejde, selv når de møder modstand.

Man kan således se hvordan disse informanter kæmper en anerkendelseskamp. Denne kamp og deres politiske aktivitet kan for informanterne være et udtryk for deres ønske om at sikre deres ret til anerkendelse i samfundet og byrummet, hvilket også kan styrke deres selvtillid og selvværd. Gennem deres vedholdende indsats bidrager de til at synliggøre behovet for universelt design og øger samtidig offentlighedens viden om tilgængelighed og rettigheder for mennesker med handicap. Muligheden for at kunne ændre forholdene og blive hørt er med til at styrke deres anerkendelse i den retslige sfære i samfundet, da de som ligestillede medlemmer af samfundet, har ret til at klage og fremkomme med forslag.

Dette kan styrke deres oplevelse af social integritet og deltagelse i samfundet.

15. UNIVERSELT DESIGN: HVAD SÅ NU?

I de ovenstående afsnit har jeg beskrevet informanternes oplevelser af at færdes i byrummet samt de tilgængelighedsproblematikker, de møder. Mod slutningen af interviewet blev informanterne spurgt, hvad de ville ændre i byrummet, hvis de kunne ændre én ting. Deres svar er med til at tydeliggøre, hvilke forandringer de selv oplever som de mest presserende og nødvendige. Disse svar præsenteres i det følgende.

Amanda ønsker, at der er loftlifter på alle toiletter, da hun ikke kan forlade sin kørestol uden hjælp. Hun er derfor afhængig af, at der er loftlifter tilgængelige. Amanda har også haft problemer med nyresten og har været opereret flere gange, hvilket gør det nødvendigt for hende at kunne komme hurtigt på toilet. Uden tilgængelige toiletter bliver hun ofte nødt til at holde sig i 10-12 timer, hvilket også påvirker hendes væskeindtag, da hun undgår at drikke for ikke at skulle tisse. Hun påpeger, at det er en menneskeret at kunne få adgang til toiletter i byrummet (Amanda: 16). Hun påpeger også, at jo mere hun reflekterer over, hvad universelt design indebærer, desto mere indser hun, at det også omfatter parkeringspladser – og usikkerheden ved aldrig at vide, om man kan få en plads eller ej (Amanda: 3). Det samme mener Louise som også ønsker flere handicapparkeringspladser i byrummet, da hun ofte har svært ved at finde en ledig plads, fordi der er for få. Hun oplever også, at pladserne bliver misbrugt af personer uden handicapbil. Når hun ikke kan finde en plads, bliver det pludselig svært at tilgå steder, da hun ofte er nødt til at parkere langt væk og dermed gå en lang distance, hvilket kan være problematisk med en stok (Louise: 15).

Sofus drømmer om en verden uden trapper, men anerkender, at det er en utopisk idé. Han mener dog, at det ville gøre en stor forskel, hvis byrummet kunne blive mere forudsigeligt. Han påpeger, at trapper er acceptable, så længe der altid er et alternativ som en elevator eller

rampe til at supplere dem. Dette ville skabe mere forudsigelighed og frihed i hans hverdag (Sofus: 15). Luna er enig med Sofus og fremhæver, at trapper ofte er et problem i byrummet. Hun ville ønske, der var flere trappelifte, som hun selv kunne betjene, så hun ikke skulle tage en lang omvej for at undgå trapper (Luna: 11). Peter deler også denne holdning og bemærker, at mange bygninger er utilgængelige, fordi der enten mangler ramper, elevatorer eller har for smalle døre til at kunne komme ind med kørestol. Han udtaler, at det ville være fantastisk, hvis man aldrig skulle tænke på, om man kunne komme ind i en bygning eller ej (Peter: 11). Ulrikke har svært ved at vælge mellem ønsket om at få bedre belægning på gaderne, så det ikke gør ondt at køre på fortovet med sin kørestol, eller at få fjernet forhindringer som skilte, cykler eller skrald, der ofte står i vejen i byrummet. Hun vælger dog at prioritere bedre belægning, da det ville gøre hendes køreoplevelse mere behagelig (Ulrikke: 18).

Overordnet set afspejler informanternes ønsker om forandringer i byrummet et klart mønster. De ønsker mere forudsigelighed, hvor de kan være sikre på, at de altid kan tilgå et sted eller bevæge sig rundt uden at bekymre sig om tilgængelighed, som for eksempel manglende elevatorer eller manglende parkeringspladser. Empirien viser, at informanterne ønsker et byrum, hvor de kan bevæge sig frit og uden hindringer, på lige vilkår med personer uden motoriske handicap.

16. KONKLUSION

Formålet med denne undersøgelse har været at besvare følgende problemformulering: *Hvordan oplever mennesker med motoriske handicap byrummet, og kan universelt design bidrage til at skabe mere tilgængelige og inkluderende byrum?*

I besvarelsen af problemformuleringen er der fremkommet flere væsentlige fund. For det første oplever alle informanterne, at de ikke har samme adgang til byrummet som mennesker uden handicap. Dette peger på en ulighed i mobilitet, idet deres muligheder for deltagelse ikke er på lige fod med andre. Den manglende adgang skyldes både fysiske og sociale barrierer. Fysiske barrierer omfatter for eksempel manglende ramper, defekte elevatorer og ujævne fortove. Disse forhindringer har ikke kun praktiske konsekvenser, men også sociale, da de begrænser informanternes mulighed for at deltage i samfundslivet.

Informanterne peger på, at det i højere grad er byrummets fysiske udformning end mødet med andre mennesker, der skaber begrænsninger for deres bevægelsesfrihed. Disse fysiske barrierer resulterer i en oplevelse af manglende frihed, hvilket kommer til udtryk i et konstant behov for at være på forkant og planlægge, før de bevæger sig ud i byrummet.

Begrebet mental planlægning bliver således en integreret del af deres liv.

Et andet centralt fund er, at mennesker i byrummet generelt beskrives som hjælpsomme.

Dog beretter flere om oplevelser med diskrimination samt patroniserende og infantiliserende adfærd i byrummet. Informanterne føler sig derfor ikke altid behandlet som ligeværdige medborgere. Selvom hjælpsomhed kan være positiv, kan hjælpsomheden også være præget af en asymmetrisk relation, hvor informanterne er afhængige af andres velvilje for at kunne bevæge sig rundt i byrummet. Denne afhængighed kan føre til en følelse af at være til besvær og mindske oplevelsen af selvstændighed.

Disse fund leder videre til undersøgelsens andet centrale spørgsmål: *Kan universelt design bidrage til at skabe mere tilgængelige og inkluderende byrum?*

På baggrund af analysen kan det konkluderes, at universelt design har potentiale til at gøre byrummet både mere tilgængeligt og mere inkluderende. Hvis fysiske barrierer forberedes, kan det mindske behovet for social hjælp. Det kan mindske følelsen af afhængighed, skabe større forudsigelighed, og samtidig signalere den anerkendelse, som informanterne savner i byrummet. Deres ønske om at kunne bevæge sig frit og uden bekymringer kan afspejle en længsel efter anerkendelse som ligeværdige medlemmer af samfundet. Når man anerkender

mennesker med handicap som lige så værdifulde som dem uden, anerkender man også deres ret til at bevæge sig frit og deltage i samfundslivet på lige fod. Universelt design handler derfor ikke kun om tilgængelighed og informanternes ønske om forudsigelighed i byrummet, men også om anerkendelse af mennesker med motorisk handicap på samme betingelser som alle andre. Dette gælder både den retslige sfære, som en informant der understreger, at det er en menneskeret at kunne komme på toilettet i byrummet, og dermed have de samme rettigheder som alle andre. Det gælder også den solidariske sfære, hvor social værdsættelse og inklusion spiller en vigtig rolle. Når samfundet investerer i at sikre, at der altid er en elevator som supplement til en trappe, sender det et signal om værdighed og inklusion i byrummet.

Ud fra den indsamlede empiri kan det også udledes, hvordan informanternes ønske om ændringer i byrummet handler om at få kontrol over deres egen mobilitet og daglige liv, hvilket kan mindste deres afhængighed af andre. Når informanterne efterspørger ændringer som loftflifter på toiletter, handicapparkering, ramper og elevatorer, ønsker de ikke kun praktiske løsninger, men dette kan også være et udtryk for en frigørelse fra den afhængighed af andre, som byrummet pålægger dem. Når de har mulighed for at bevæge sig frit, uden at skulle bekymre sig om fysiske barrierer, kan de i højere grad styre deres eget liv og dermed mindske andres magt over dem.

16.1. METODISKE REFLEKSION

For at besvare problemformuleringen på bedst mulig vis er der truffet en række metodiske valg, som har været styrende for undersøgelsens tilgang og analyse. Den filosofiske hermeneutik har bidraget med at fortolke og forstå informanternes oplevelser. Gennem den hermeneutiske proces, hvor mine forforståelser blev udfordret i mødet med informanterne, har jeg opnået en ny og mere nuanceret forståelseshorisont. Undersøgelsen er baseret på semistrukturerede interviews med seks informanter med motoriske handicap. I den forbindelse er det relevant at nævne en potentiel bias: Flere af informanterne er engageret i politisk eller aktivistisk arbejde, hvilket kan betyde, at de har haft et særligt budskab, de ønskede at fremhæve. Dette kan have påvirket deres udtalelser og givet undersøgelsen et mere kritisk perspektiv, hvilket bør medtænkes i fortolkningen af resultaterne.

Centralt i denne undersøgelse har været en teoretisk forankring i Tim Cresswells og Axel Honneths perspektiver, med særligt fokus på de orienterende begreber anerkendelse, sted og magt. Disse begreber har dannet det analytiske grundlag for at undersøge og fortolke,

hvordan mennesker med motoriske handicap oplever byrummet. Cresswells teori har tydeliggjort, hvordan rum i byrummet ikke er neutrale, men derimod bliver til steder, der er forbundet med betydning og følelser – formet af sociale relationer og magtstrukturer. Honneths anerkendelsesteori har suppleret dette perspektiv ved at synliggøre, hvordan informanterne oplever mangel på anerkendelse i dele af byrummet. Dermed bliver det klart, hvordan både fysiske og sociale barrierer i byrummet kan opleves som udtryk for manglende anerkendelse, hvilket påvirker informanternes oplevelse af værdighed og ligeværd. Derudover har Erving Goffmans teori om stigmatisering bidraget til at belyse de former for social eksklusion og nedvurdering, som informanterne oplever i byrummet. Teorien har fungeret som et analytisk bindeled mellem begreberne magt og anerkendelse, idet stigmatisering kan forstås som en form for magtudøvelse, der bidrager til at fastholde informanterne i en marginaliseret position. Stigmatiseringen kan samtidig betragtes som et udtryk for den manglende anerkendelse, som informanterne til tider oplever.

16.2. ANALYTISK GENERALISERBARHED

Det har været essentielt at inddrage personer med motoriske handicap og deres egne oplevelser, da eksisterende forskning netop har manglet deres perspektiver (jf. 3.3. Undersøgelsens bidrag til eksisterende forskning). Denne undersøgelse har derfor været med til at udfylde et vigtigt forskningshul og giver værdifuld indsigt i, hvordan mennesker med motoriske handicap oplever byrummet. Hos informanterne ses der et mønster i deres svar, som giver indsigt i de samme oplevelser i byrummet. Dette er med til at styrke den analytiske generaliserbarhed. Disse indsigter kan anvendes til at forstå lignende oplevelser i byrummet og være et udtryk for bredere struktur og forhold i samfundet. Denne overensstemmelse afspejles i informanternes erfaringer med en række fysiske barrierer, herunder manglende handicapparkering, for hurtige lyskryds, utilstrækkelig belægning, fraværet af ramper samt elevator der ofte er ude af drift. Dette indikerer en sammenhæng mellem eksisterende forskning fra en rapport fra 2012 (jf. 3.2. Tilgængelighed og samfundsdeltagelse) og undersøgelsens empiriske fund i relation til tilgængelighedsproblematikker i byrummet. Det understreger samtidig, at der fortsat er betydelige udfordringer og behov for forbedringer når det gælder fysisk tilgængelighed i byrummet.

Eksisterende forskning fra 2012 peger desuden på, at manglende fysisk tilgængelighed kan vanskeliggøre et selvstændigt liv (jf. 3.2 Tilgængelighed og samfundsdeltagelse). Dette understøttes af informanternes erfaringer med at skulle bede om hjælp i byrummet på grund

af utilstrækkelig fysisk tilgængelighed. Derudover viser forskningen, at begrænset tilgængelighed kan føre til isolation, lavere livskvalitet og ensomhed (jf. 3.2 Tilgængelighed og samfundsdeltagelse).

På trods af at de ekskluderende fysiske rammer påvirker informanternes trivsel, fremstår der dog ingen tydelige tegn på, at de oplever lav livskvalitet eller ensomhed. Dette kan indikere, at de udgør en relativt homogen gruppe, som lever et forholdsvis ressourcestærkt liv – hvilket også understøttes af, at de har de nødvendige ressourcer og overskud til at engagere sig i aktivistisk arbejde. De fleste har fast arbejde, familie og et aktivt socialt liv, hvilket ligeledes kan ses som indikatorer på et ressourcestærkt liv. Det er derfor sandsynligt, at andre mennesker med motoriske handicap, som ikke har de samme ressourcer, i højere grad kan opleve ensomhed, social isolation eller ligefrem 'social død' sammenlignet med informanterne i denne undersøgelse.

Det fremstår tydeligt, at informanterne i betydelig grad oplever en form for berøringsangst fra omgivelserne – manifesteret gennem enten ignorering, overdreven hensyntagen eller nedladende adfærd i byrummet. Disse erfaringer stemmer overens med eksisterende empirisk forskning, som viser, at danskerne især føler sig usikre i mødet med mennesker med handicap i det offentlige rum (jf. bilag 1). Sådanne reaktioner kan i høj grad hænge sammen med den begrænsede synlighed af personer med handicap i det offentlige rum (jf.

1.3. Berøringsangst). Nærværende undersøgelse indikerer, at nogle personer bevidst udøver magt over for informanterne, mens andre situationer synes at udspringe af uvidenhed snarere end af bevidst ond vilje. Dette peger på en generel mangel på viden og forståelse i samfundet om mennesker med handicap. Et øget fokus på fysisk tilgængelighed gennem universelt design kan således ikke blot forbedre adgangsvilkår, men kan også udbrede viden og fremme synlighed. I takt med at tilstedeværelsen af mennesker med motoriske handicap i byrummet øges, kan dette medvirke til en gradvis normalisering og nedbrydning af stereotype forestillinger og dermed reducere den berøringsangst, mange oplever i mødet med handicap.

Dog indebærer øget fysisk tilgængelighed ikke nødvendigvis, at diskriminerende adfærd – såsom patronisering, infantilisering eller social eksklusion – automatisk ophører. Sådanne former for eksklusion kan ikke alene tilskrives de materielle omgivelser, men må i højere grad forstås som udtryk for dybereliggende normer og magtstrukturer. Disse er ofte mere komplekse at forandre og kan ikke imødegås gennem fysisk design alene. Universelt design udgør dog et vigtigt element i bestræbelserne på at skabe et mere inkluderende byrum. På baggrund af undersøgelsens resultater og de teoretiske perspektiver kan det konkluderes, at

universelt design ikke blot handler om at sikre fysisk tilgængelighed. Det bør også forstås som en måde at fremme forudsigelighed og anerkendelse på. Samtidig kan universelt design bidrage til at mindske stigmatisering og reducere ulige magtforhold, idet øget fysisk adgang ikke blot muliggør deltagelse, men også øger synligheden af mennesker med handicap i byrummet. Denne synlighed kan have potentiale til at nedbryde fordomme og mindske den berøringsangst, som ofte præger omgivelsernes møde med personer med motorisk handicap. Når tilgængelighed bliver en integreret del af byens rum, normaliseres mangfoldighed i kropslige forskelle, hvilket kan fremme social inklusion og styrke oplevelsen af tilhørsforhold for mennesker med handicap.

17. LITTERATURLISTE

Amilon, A., & Vernstrøm, S. Ø. (2022). *Levevilkår blandt mennesker med handicap - opgørelser baseret på Inklusionsmåling 2022*. VIVE. Hentet fra: <https://www.vive.dk/media/pure/ov94dlmz/24016880> Lokaliseret den 31/1- 2025.

Bengtsson, S. (2005). Princip og virkelighed – om sektoransvar i handicappolitikken. VIVE – Socialforskningsinstituttet. Hentet fra: https://pure.vive.dk/ws/files/257333/0511_Princip_og_virkelighed.pdf?utm Lokaliseret den 31/1 - 2025.

Bengtsson, S., & Bonfils, I. S., & Olsen, L. (2008). *HANDICAP OG LIGEBEHANDLING I PRAKSIS*. Lokaliseret på: https://pure.vive.dk/ws/files/256588/0813_Handicap_og_ligebehandling.pdf Hentet den 1/5- 2025.

Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5.udg). Oxford.

Cresswell, T. (2010). Towards a politics of mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(1), 17–31.

Cresswell, T. (2014). *Place – an introduction* (2.udg). Wileyblackwell.

Dahl, O. Falster, E (2024): Handicap som fraværende tilstedeværelse. *Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse*, 8(1), 13-20. Lokaliseret på: <https://doi.org/10.7146/fppu.v8i1.144783> Hentet den 24/12025.

Dahl, O., & Poder, P. (2023). “Jeg var en alien, der ledte efter mit rumskib”: En kvalitativ, motivationsteoretisk undersøgelse af unge voksne med cerebral pareses identitetsarbejde. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2023(2), 34-50. Lokaliseret på: <https://dpt.dk/temaenre/2023-2/jeg-var-enalien/> Hentet den 22/1-2025

Damgaard, M., Steffensen, T., & Bengtsson, S. (2013). *Hverdagsliv og levevilkår for mennesker med funktionsnedsættelse: En analyse af sammenhænge mellem hverdagsliv, samliv, udsathed og type og grad af funktionsnedsættelse*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, s.50-100. Lokaliseret på: <https://www.vive.dk/media/pure/4xkr01vr/275755> Hentet den 24/1-2025.

Dansk Arkitektur Center (u.å.). Handicap-organisationernes Hus: Kontorbygning med favnende arme. Lokaliseret på: <https://dac.dk/viden/arkitektur/handicaporganisationernes-hus-kontorbygning-medfavnende-arme/> Hentet den 14/2-2025.

Danske handicaporganisationer. (2024a). *Otte ud af ti danskere føler sig usikre på at omgås mennesker med handicap [Analysenotat]*. Lokaliseret på: https://handicap.dk/files/media/document/Ny%20analyse%20af%20danskernes%20usikkerhed%20ved%20at%20omg%C3%A5%20mennesker%20med%20handicap_december%202024.pdf Hentet 8/3 - 2025.

Danske handicaporganisationer. (2024b). *Tilgængeligheden til det byggede miljø og den digitale verden for mennesker med handicap [Analysenotat]*. Lokaliseret på: <https://handicap.dk/files/media/document/Unders%C3%B8gelse%20om%20tilg%C3%A6ngeligheden%20i%20det%20byggede%20milj%C3%B8%20og%20digitalisering%202024.pdf> Hentet den 4/2 - 2025.

Danske Handicaporganisationer (n.d.) *LEAVE NO ONE BEHIND*. Lokaliseret på: <https://handicap.dk/internationalt-samarbejde/handicap-iudvikling/verdensmaal/leave-no-one-behind> Hentet den 22/1-2025.

Danske Handicaporganisationer (n.d.) *VERDENSMÅL*. Lokaliseret på: <https://handicap.dk/internationalt-samarbejde/handicap-i-udvikling/verdensmaal> Hentet den 24/12-2025.

Det Centrale Handicapråd. (2016). *Viden om holdninger og handicap*. Lokaliseret på: <https://dch.dk/files/media/document/Viden%20om%20holdninger%20og%20handicap.pdf> Hentet den 10/5 - 2025.

Europa Kommissionen (s.d.): *Personer med handicap: Definition*. Lokaliseret på: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamentalrights/disability/persons-disabilities_en?prefLang=da&ettrans=da Hentet den 5/2-2025

Falster, E. S. (2024). *Ableisme: Magt, menneskesyn og myten om den normale krop* (1. udg.). Samfundslitteratur.

Frandsen, A. K., Bonfils, I. S., & Olsen, L. (red.) (2023). *Universelt design: tværdisciplinære perspektiver i teori og praksis*. (1. udg.) Aalborg Universitetsforlag.

- Goffman, E. (2014a). *Hverdagslivets rollespil* (1. udg.). Samfundslitteratur.
- Goffman, E. (2014b). *Stigma – om afvigerens sociale identitet* (2. udg.). Samfundslitteratur.
- Honneth, A. (2006). *Kamp om anerkendelse* (1. udg.). Hans Reitzels Forlag.
- Højberg, H. (2013): Hermeneutik. I Fuglsang, L., Olsen, P. B & Rasborg, K. (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – På tværs af fagkulturer og paradigmer*. København: Samfundslitteratur.
- Jacobsen, M. H. (2007). Adaptiv teori - den tredje vej til viden. I M. H. Jacobsen, R. Antoft, S. Kristiansen, & A. Jørgensen (red.), *Håndværk og horisonter: tradition og nytænkning i kvalitativ metode* (s. 249-291). Syddansk Universitetsforlag.
- Jacobsen, M. H., & Kristiansen, S (2015). *The Social Thought Of Erving Goffman* (1. udg.). Sage Publications Inc.
- Jensen, N. R., & Sørensen, D., & Willemoes Jensen, M., & O'Donnell, P. F. (2012). *Viden om voksne mennesker med handicap*. Socialpædagogernes Landsforbund. Lokaliseret på: https://viden.sl.dk/media/7387/viden_om_voksne_mennesker_med_handicap.pdf Hentet den 2/4 - 2025.
- Jensen, O. B. (2023). Material Pragmatism and Dark Design: Critical Readings of “Atmospheres of Rejection” and “Material Interpellation”. *Mobility Humanities*, 2(1), 43–60. DOI: 10.23090/MH.2023.01.2.1.043
- Jørgensen, A., & Jensen, H, L (red.). (2014): *Introduktion til mapping-metoder, Metodeserie for social-og sundhedsvidenskaberne*, bind 5. Syddansk Universitetsforlag.
- Juul, S., & Pedersen, K. B. (2012). Samfundsvidenskabernes videnskabsteori – en indføring. I H. Rex (red.), *Fænomenologi* (s.65-104). Hans Reitzels Forlag.
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485.
- Kvale, S & Brinkmann, S. (2015): *Interview: Det kvalitative forskningsdesign som håndværk* (3. udg.). Hans Reitzels Forlag
- Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2020). Kvalitative metoder – En grundbog. I M, Schilling (red.), *Fænomenologi* (s.281-307). Hans Reitzels Forlag.

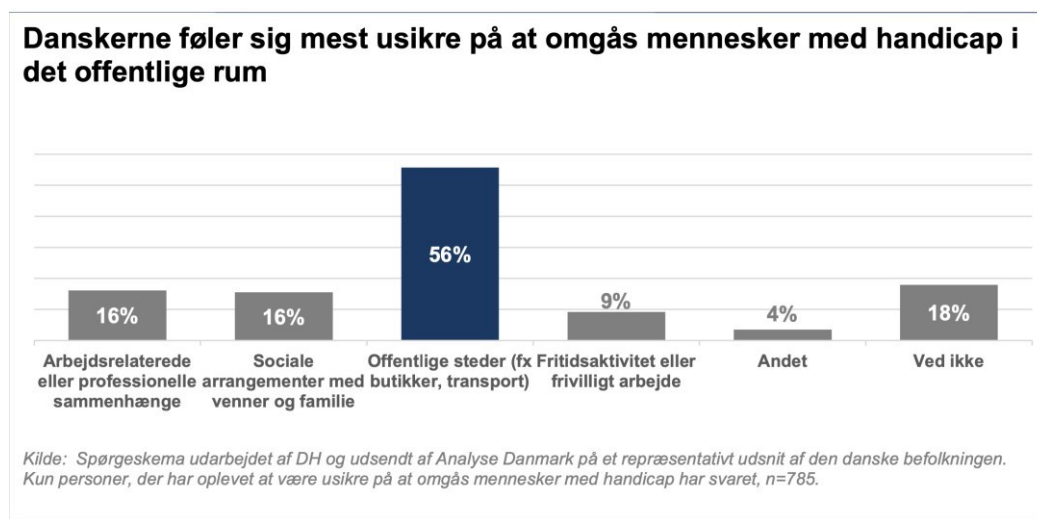
Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2020). Kvalitative metoder – En grundbog. I M, Schilling (red.), *Interviewet: samtalen som forskningsmetode* (s.33-63). Hans Reitzels Forlag.

Vejdirektoratet. (2023). *Færdselsarealer for alle - Universelt design og Tilgængelighed trafikarealer i by- og landområder*. Håndbog. Lokaliseret på: <https://vejregler.dk/h/7e0fba84-06dd-483b-898ac7b3e3affaa1/a3d8634a5fdf4f81bf6d5ba08032b349?showExact=true> Hentet den 13/2-2025.

Ventegodt, M., & Nielsen, N., & Dabelsteen, H. B., & Frandsen, M. G., & Havsland, A. (2021). *Busser for alle – en undersøgelse af bevægelseshandicap og kollektiv bustransport*. Institut for Menneskerettigheder. Hentet fra: https://menneskeret.dk/files/media/document/Busser%20for%20alle_0.pdf?utm Lokaliseret den 31/1- 2025.

18. BILAG

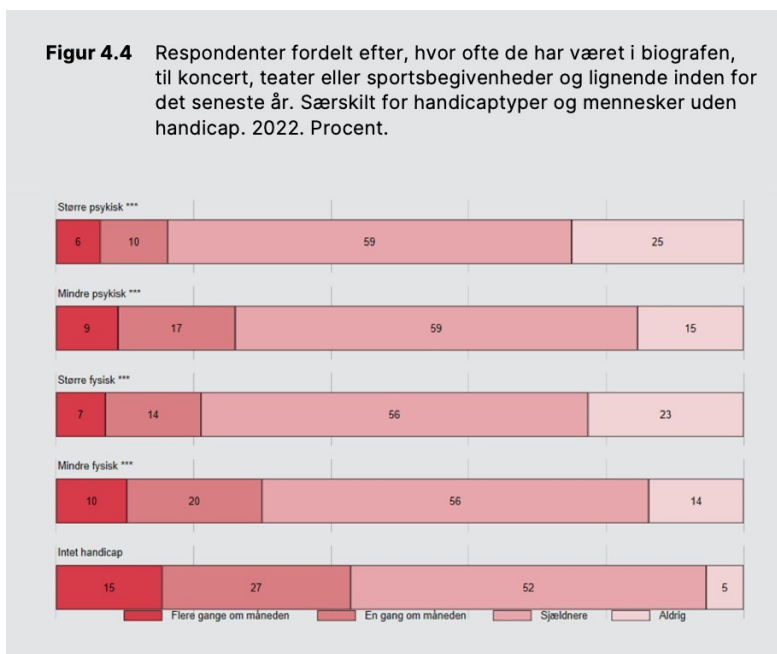
BILAG 1



Danske handicaporganisationer. (2024). *Otte ud af ti danskere føler sig usikre på at omgås mennesker med handicap* [Analysenotat]. Lokaliseret på:

https://handicap.dk/files/media/document/Ny%20analyse%20af%20danskernes%20usikkerhed%20ved%20at%20omg%C3%A5s%20mennesker%20med%20handicap_december%202024.pdf Hentet 8/3 - 2025.

BILAG 2



Amilon, A., & Vernstrøm, S. Ø. (2022). *Levevilkår blandt mennesker med handicap - opgørelser baseret på Inklusionsmåling 2022*. VIVE. Hentet fra:

<https://www.vive.dk/media/pure/ov94dlmz/24016880> Lokaliseret den 31/1- 2025.